

Pelastakaa Lapset

**KUKA HAAVOITTUU
VERKOSSA?**

SISÄLLYSLUETTELO

Lyhyesti: Verkko ei ole yhtä turvallinen kaikille lapsille	3
Johdanto: Erityinen haavoittuvuus digiarjessa ja lapsen oikeudet	4
Aineiston kuvaus	5
ERILAISIA TAPOJA TARKASTELLA HAAVOITTUVUUTTA	6
Lapsen oikeuksien tilanneanalyysi	6
Erittymisen haavoittuvuuden tarkastelumalli	6
Juustoviipalemalli turva-aukkojen tunnistamiseen	7
MIKÄ VASTAAJAN TAUSTASSA TAI ELÄMÄNTILANTEESSA TEKEE HÄNET HAAVOITTUVAKSI VERKOSSA?	8
Ikä	9
Kieli, etninen tausta tai kansallisuus	9
Sukupuoli ja seksuaalisuus	10
Perheen tilanne ja läheisten tuki	13
Verkossa vietetty aika	14
HAAVOITTAVAT TILANTEET JA VERKKOYMPÄRISTÖT	16
Kuvien, yksityisten tietojen ja henkilötietojen leviäminen	20
Väkivaltavideot sekä muut ahdistavat ja haitalliset sisällöt	21
Kiusaaminen, ikävä kommentointi sekä ulosjättäminen porukasta	22
Asenneilmapiiri	23
Vihapuhe	24
MILLAISIA VAIKUTUKSIA VERKON NEGATIIVISILLA ILMIÖILLÄ ON?	25
Millaisia keinoja lapsilla on päästä yli ikävistä tapahtumista?	26
MAHDOLLISIA RATKAISUJA JA AVOIMIA KYSYMYKSIÄ	27
Aineiston kerääminen, lasten osallistaminen ja aineiston rajoitukset	28
LÄHTEET	30

KUKA HAAVOITTUU VERKOSSA?

Työryhmä: Mirja Hämäläinen, Antti Järventaus, Rita O'Loughlin, Lauri Sundberg

Kyselylomakkeen valmistelussa on tukenut professori Atte Oksanen

Taitto: Atte Nykänen

ISBN 978-952-7112-68-7

Pelastakaa Lapset 2021

LYHYESTI: VERKKO EI OLE YHTÄ TURVALLINEN KAIKILLE LAPSILLE

Vaikka kaikilla lapsilla on yhtäläinen oikeus turvalliseen digitaaliseen ympäristöön, verkko on osalle lapsista turvallisempi paikka kuin toisille. Lapsen tausta ja elämäntilanne heijastuvat siihen, miten haavoittuvassa asemassa hän on digitaalisessa ympäristössä. Tämän selvityksen tavoitteena on selvittää, kuka haavoittuu verkossa ja miksi.

Lapsilta ja nuorilta saamiemme noin kahden tuhannen vastauksen perusteella vaikuttaa siltä, että esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin kuuluvat lapset sekä lapset, joiden perheessä on rahahuolia, kohtaavat muita lapsia enemmän ikäviä tilanteita verkossa.

Lapset toivat vastauksissaan esille kirjavan joukon mietityttäviä, pelottavia ja ahdistavia ilmiöitä. Monia ahdisti verkon keskustelukulttuuri, jossa erilaisista vähemmistöistä puhutaan epäkunnioittavaan sävyyn. Osa lapsista oli kohdannut myös vihapuhetta. Lapset kertoivat kiusaamisesta eri muodoissa, ilman vastaanottajan lupaa lähetetyistä seksuaalissävytteisistä viesteistä ja ahdistusta herättävistä väkivaltaisista sisällöistä. Omien, yksityisten tietojen ja kuvien leviäminen mietitytti osaa vastaajista.

Noin 18 prosenttia lapsista kertoi kokeneensa verkossa jotain ikävää. Lapset kohtaavat ikäviä tilanteita yleisimmin eri sosiaalisen median alustoilla. Erityisesti nuorten suosima videopalvelu TikTok nousi esiin useissa vastauksissa.

JOHDANTO: ERITYINEN HAAVOITTUVUUS DIGIARJESSA JA LAPSEN OIKEUDET

Suomalaisten lasten arki on digitalisaation myötä muuttunut. Vuonna 2021 julkaistun EU Kids Online -tutkimuksen mukaan 97 prosentilla 9–16-vuotiaista suomalaisista lapsista oli vuonna 2020 pääsy älypuheliimeen ja suurimmalla osalla on oma puhelin. Lapsista 85 prosenttia on verkossa päivittäin ja 80 prosenttia yläkouluikäisistä useita kertoja päivässä tai lähes koko ajan.

Vuonna 2021 julkaistu lasten oikeuksia digitaalisessa ympäristössä koskeva yleiskommentti numero 25 muistuttaa, että internetiä ei ole suunniteltu lapsille, mutta sillä on heidän elämässään merkittävä rooli. Digitaalisuus vaikuttaa lasten elämään syvällisellä tavalla niin hyvässä kuin pahassakin.

Velvollisuutemme aikuisina on tukea lasten kasvua digiyhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi ja samalla suojella heitä sen haittailmiöiltä. Tämä edellyttää lasten läheisiltä ja lasten kanssa työskenteleviltä aikuisilta monenlaista tietoa ja ymmärrystä, sekä ainakin jossain määrin uusien laitteiden, palveluiden, käyttöehtojen ja käyttötapojen seuraamista. Samalla täytyy ymmärtää, miten erilaiset yhteiskunnalliset ilmiöt vaikuttavat lasten ja nuorten elämään verkossa.

Monet verkon haitallisista ilmiöistä koskevat kaikenlaisia lapsia. Käytännössä kuka tahansa lapsi voi törmätä esimerkiksi ahdistavaan sisältöön tai kokea ikävää käytöstä ja kiusaamista muiden taholta. Vaikka verkossa ei voikaan fyysisesti lyödä ketään, kiusaaminen, haukkuminen ja syrjintä jättävät pysyviä jälkiä lapsen mieleen ja persoonaan.

Lapsen tausta, hänen kokemansa haasteet ja erilaiset tilannetekijät saattavat kuitenkin vaikuttaa siihen, kuinka turvallinen ympäristö verkko heille on. Tässä selvityksessä haavoittuvina ryhminä nousevat esiin erityisesti erilaiset vähemmistöt ja esimerkiksi lapset, joiden perheessä on taloudellisia haasteita.

Voidaksemme kehittää ratkaisuja kaikkien lasten turvaamiseksi verkossa meidän täytyy ymmärtää paremmin näitä haavoittuvuuden taustalla vaikuttavia tekijöitä. Tästä syystä olemme tätä selvitystä tehdessämme kysyneet lapsilta paitsi heidän kohtaamistaan ikävistä asioista, myös laajasti heidän taustastaan ja tilanteestaan.

Kehittäessämme parempaa verkkoa tietyille lapsille emme voi samaan aikaan jättää toisia vaille huomiota. Turvallisen digitaalisen ympäristön kehittäminen edellyttää yleisten kehitysponnistusten lisäksi erityisryhmien huomioimista ja kehitystyöhön mukaan ottamista. Onneksi esimerkiksi jonkin tietyn ryhmän turvallisuuden panostaminen voi usein hyödyttää muitakin.

YK:n yleiskommentissa lasten oikeuksista digitaalisissa ympäristöissä vaaditaan, että allekirjoittajavaltiot ovat proaktiivisia toimissa, joilla torjutaan erilaisissa haavoittuvissa asemissa olevien lasten syrjintää verkkoympäristöissä. Kaikilla lapsilla pitäisi yleiskommentin mukaan olla yhtäläinen pääsy digitaalisiin ympäristöihin heille merkityksellisellä tavalla ja heidän oikeutensa, kuten oikeus suojeleluun, täytyy toteutua myös verkossa – riippumatta lapsen taustasta tai tilanteesta.

AINEISTON KUVAUS

Aineistonamme on kahden selvitystä varten teetetyn kyselyn vastaukset. Toinen on kouluissa 6.- ja 8.-luokkaisille sekä lukion ja ammattikoulun ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoille kouluissa opettajien avustuksella tehty kysely. Tähän ns. koulukyselyyn vastasi 1031 lasta ja nuorta. Kouluissa kerättyssä kyselyssä lapset saivat spontaanisti kertoa mieleen nousevista ikävistä asioista.

Kouluista kerätty aineisto on tasalaatuista, ja saamme sen avulla tietoa ikävien kokemusten yleisyydestä sekä siitä, minkä kaltaiset ikävät kokemukset yleensä jäävät lasten mieleen. Ikävistä kokemuksista kertoi 18 prosenttia lapsista, mikä on kokoluokaltaan linjassa muiden lasten nettikokemuksia koskevien tutkimustulosten kanssa.

Toinen kyselyistä, ns. somekysely, tehtiin verkossa. Vastaajia etsittiin erityisesti TikTokin kautta ja somekyselyyn vastasi 864 lasta ja nuorta. Verkon kautta kerättyillä vastauksilla sekä haastatteluilla voimme olennaisesti syventää ymmärrystämme lasten ja nuorten kokemuksista. Lapsilta saadut kertomukset ovat itsessään arvokasta aineistoa myös mahdollista jatkotutkimusta ajatellen.

Nojaamme erilaisten ilmiöiden yleisyyttä koskevilla havainnoilla pitkälti koulukyselyyn, sillä verkkokyselyt eivät ole yhtä edustavia. Aineiston kerääminen on kuvattu tarkemmin luvussa Aineiston kerääminen, lasten osallistaminen ja rajoitukset.

ERILAISIA TAPOJA TARKASTELLA HAAVOITTUVUUTTA

LAPSEN OIKEUKSIEN TILANNEANALYYSI

Toteutimme vuoden 2021 alkupuolella laajan ”lapsen digioikeuksien tilanneanalyysin”, jossa hyödynsimme selvityksessä kerättyä aineistoa. Täydensimme lasten kuvauksia haastattelemalla talon sisäisiä ja ulkopuolisia asiantuntijoita, ja vertasimme tehtyjä havaintoja tuoreeseen, lapsen oikeuksia digiympäristössä koskevaan yleiskommenttiin. Lopuksi pisteytimme kunkin ongelman sen laajuuden, vakavuuden, muutos suunnan ja siihen jo kohdistuvien korjaustoimenpiteiden perusteella. Tällä tavalla havaitut ongelmat oli mahdollista laittaa eräänlaiseen tärkeysjärjestykseen.

Eniten huolta lapsen oikeuksiin kohdistuvista loukkauksista herättivät

- lasten yksityisyyteen liittyvät loukkaukset, erityisesti sosiaalisten medioiden lapsiin kohdistuva tiedonkeruu
- lasten terveyteen ja hyvinvointiin mahdollisesti kohdistuvat uhat, jotka johtuvat liiallisesta digilaitteiden käytöstä
- lasten suojelemiseen liittyvät puutteet, erityisesti verkossa tapahtuva houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin, nettikiusaaminen sekä altistuminen haitallisille sisällöille ja yhteisöille
- lasten puolueettoman tiedon saamista estävä disinformaatio ja voimakas kaupallisuus.

ERITYISEN HAAVOITTUVUUDEN TARKASTELUMALLI

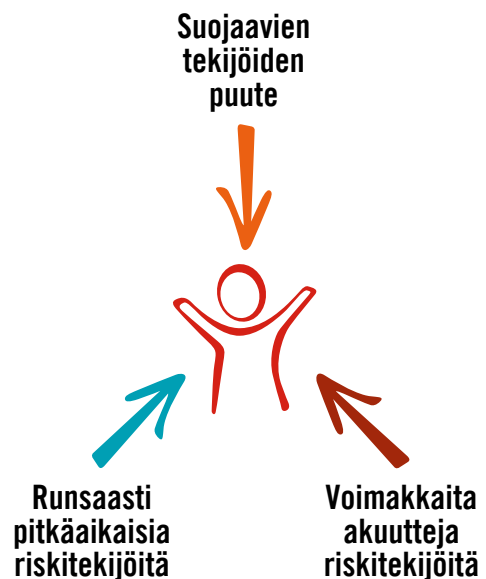
Erityisen haavoittavassa asemassa olevat lapset ovat Pelastakaa Lasten tärkeintä kohderyhmää. **Erityisen haavoittuvina voidaan pitää lapsia, joiden elämässä on paljon tai voimakkaita, pitkäaikaisia tai akuutteja riskitekijöitä, ja vain vähän niiltä suojaavia voimavaroja.**

Se, kuinka vakavia seurauksia lapsen hyvinvoinnille tai kehitykselle vaikea elämätilanne aiheuttaa, riippuu näiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Lapset, joilla on käytössään paljon suojaavia voimavaroja, voivat selvitä vaikeistakin lähtökohdista lähes vahingoittumattomina. Toisaalta kohtuullisen pienetkin vastoin käymiset saattavat lannistaa lapsen, jonka elämää kuormittaa jo ennestään joukko pitkäaikaisia riskitekijöitä ja jonka suojaavat tekijät ovat vähäiset.

Lapsen tilannetta voidaan tarkastella eri tasoilla, ottaen huomioon

- lapsen yksilölliset ominaisuudet ja voimavarat
- perheen tilanne ja tuki
- yhteisöt, joihin lapsi kiinnittyy kuten koulu, ystävät ja harrastukset
- laajempi yhteiskunta kulttuureineen ja instituutioineen.

Malli sopii myös digitaalisessa ympäristössä ilmenevän haavoittuvuuden tarkasteluun. Pitkäaikaisia verkon riskitekijöitä ovat muun muassa korostunut huomion tarve,

riskinottoon kannustava sosiaalinen paine tai kielteinen verkkokulttuuri. Akuutteja riskitekijöitä voivat olla esimerkiksi toiminta tunnekuohun vallassa, kaveripiirissä yleistynyt trendi jakaa alastonkuvia tai haitallisen verkkoilmion leviäminen sosiaalisessa mediassa. Suojaavia voimavaroja ovat muun muassa huoltajien taitava opastus ja läsnäolo tai koulun laadukas ja ajan tasalla oleva turvataito-opetus.

Pitkäaikaisten riskitekijöiden ehkäisyssä keskeistä on niiden tunnistaminen ja vähentäminen, esimerkiksi kasvatuksen, opetuksen ja vaikuttamistyön keinoin. Akuutit riskitekijät ilmaantuvat usein varsin lyhyellä aikavälillä, ja niihin reagoimiseen on rajallinen määrä aikaa. Niitä voidaan kuitenkin pyrkiä ennakoimaan ja niihin voidaan varautua. Tärkeää on myös suojaavien tekijöiden tunnistaminen ja vahvistaminen.

Tämä selvitys auttaa osaltaan ymmärtämään erityisesti lapsen itseensä ja hänen perheeseensä liittyviä tekijöitä, jotka kasvattavat riskiä kohdata verkossa jotain ikävää. Julkaisussa on keskitytty erityisesti pitkäaikaisiin riskitekijöihin ja jonkin verran suojaavien tekijöiden puutteeseen, erityisesti yksilön ja yhteisön tasolla. Tarkastelu on vasta pintaraapaisu, emmekä käsillä olevan tiedon perusteella voi vielä tehdä johtopäätöksiä esimerkiksi digitaalisten taitojen tai yksilöpsykologisten ominaisuuksien merkitystä ikävien ilmiöiden välttämiseksi tai niistä selviämiseksi.

JUUSTOVIIPALEMALLI TURVA-AUKKOJEN TUNNISTAMISEEN

Yksi keino ymmärtää verkossa tapahtuvia väärinkäytöksiä on tarkastella tapahtuneita vahinkoja James Reasonin (1990) niin sanotun reikäjuustomallin avulla. Mallin perusajatus on, että jokaisessa suojaavassa tekijässä on aukkoja, samaan tapaan kuin reikäjuustossa. Joskus kaikki reiät asettuvat kohdalleen siten, että niiden läpi näkyy. Silloin suojaus on pettänyt.

Esimerkiksi groomingin uhriksi joutunut teini-ikäinen on pudonnut usean turva-aukon läpi ennen rikoksen tapahtumista. Hänellä ei kenties ole ollut riittävästi tietoa siitä, että verkossa liikkuu aikuisia pahat mielessään, hän ei tunnistanut vaaran merkkejä, tai unohti huomionkaipuussaan ohjeet varovaisuudesta. Verkkoalusta, jolla hän ja groomaaja ovat kohdanneet, ei ole tunnistanut ja ehkäissyt aikuisen lähestymisyrittä. Vanhemmat eivät saaneet tietoa vuorovaikutuksesta epäilyttävän somekaverin kanssa, ja niin edelleen.

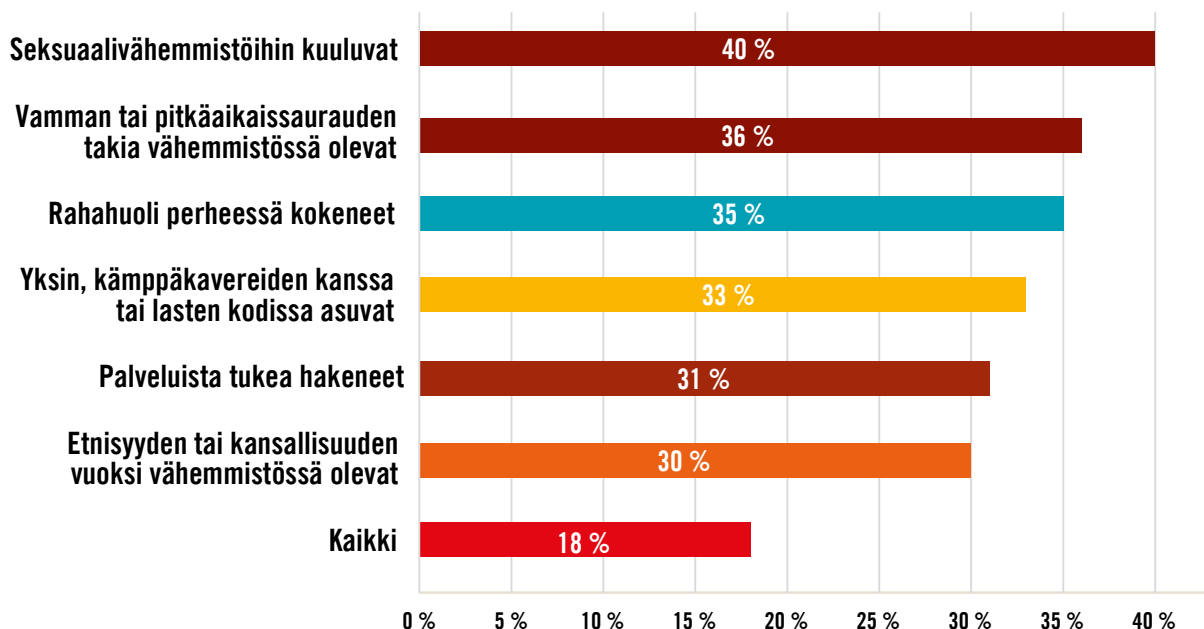
Tunnistamalla suojaavissa tekijöissä olevat aukot niitä voidaan pienentää. Tietoturvaa voidaan lisätä, lasten tietoja ja taitoja kehittää ja vanhempien roolia vahvistaa, kun ymmärretään missä aukot ovat.

MIKÄ VASTAAJAN TAUSTASSA TAI ELÄMÄNTILANTEESSA TEKEE HÄNET HAAVOITTUVAKSI VERKOSSA?

Kouluissa kerätyn aineiston perusteella suurin osa suomalaislapsista ja -nuorista ei kysyttäessä muistanut viimeisen vuoden ajalta yhtään verkossa eteen tullutta tilannetta, joka olisi harmittanut, ahdistanut tai pelottanut. Kaikista kouluissa tehtyyn kyselyyn vastanneista 82 prosenttia kertoi, ettei ole kohdannut edellisen 12 kuukauden yhtään tällaista tilannetta. Kaikista vastaajista viisi prosenttia muisti vuoden ajalta yhden tapauksen, 11 prosenttia muutamia tapauksia ja vain kahdelle prosentille niitä oli sattunut toistuvasti. Vastausten perusteella verkko ei siis ole kovin vaarallinen tai ahdistava paikka suomalaisille lapsille ja nuorille. EU Kids Online 2020 -tutkimuksessa samansuuntainen tulos oli, että 90 prosenttia suomalaisista kokee olevansa aina tai yleensä olevansa turvassa verkossa.

Tilanne ei kuitenkaan ole tasainen eri ryhmien välillä. Esimerkiksi erilaisiin vähemmistöihin kuuluminen lisäsi keräämiemme vastausten perusteella ikävien kokemusten todennäköisyyttä. Kysyimme taustatiedoissa vastaajilta, kokivatko he kuuluvansa vähemmistöön etnisyyden tai kansallisuuden, uskonnon, ideologisen vakaumuksen tai mielipiteen, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin, vamman tai pitkäaikais-sairauden tai heidän itse määrittelevänsä ominaisuuden puolesta. **Vastaajista, jotka eivät kertoneet kuuluvansa mihinkään vähemmistöön, vain 15 prosenttia kertoi kokeneensa ikävän tapahtuman verkossa viimeisen vuoden aikana. Johonkin kysytyistä vähemmistöistä kuuluvista ikävän tapahtuman muisti 31 prosenttia.** Erilaisia vähemmistöryhmiä käsitellään tarkemmin edempänä.

Ryhmät joista suurin osuus oli kokenut jotain ikävää verkossa

Lähde: Kouluissa jaettu kysely.

IKÄ

Ikä vaikutti kouluissa kerätyn datan perusteella vastaajien ikäviin kokemuksiin jonkin verran.

Koulukyselyssä kuudesluokkalaisista ikäviä tilanteita kertoi olleen ainakin kerran 12 prosentilla, mutta toistuvia tilanteet eivät olleet juuri kenellekään. Kahdeksaluokkalaisistakin ikäviä tilanteita muisti vain 16 prosenttia. Lukion ja ammattikoulun ensimmäisen vuosikurssin vastaajista ikäviä tilanteita oli kohdannut ainakin kerran viimeisen vuoden aikana jo yli 20 prosenttia sekä lukiossa että ammattikoulussa.

On kuitenkin hyvä muistaa, että kaikki lapset, joilla on pääsy verkkoon, saattavat kohdata siellä ikäviä asioita. Pienille lapsille suunnattu mediakasvatus ehkäisee ongelmia myös vanhempana, kun ikävien tilanteiden kohtaaminen käy todennäköisemmäksi.

Sosiaalisessa mediassa kerätyssä aineistoissa iän vaikutus ei kiinnostavasti noussut esiin samalla tavalla. Nuorimmat vastaajat (vuosina 2008 ja 2009 syntyneet) olivat erikseen kysyttäessä kohdanneet jopa hie- man enemmän esimerkiksi ilman suostumusta lähetettyjä seksuaalisia viestejä kuin vanhemmat vastaajat. Varsinkin pienemmille lapsille seksuaalissävyytteinen materiaali voi olla hyvinkin haitallista ja se rikkoo lap- sen oikeuksia suojeluun hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta aineistolta.

Sosiaalisen median kysely ei ole yhtä edustava kuin kouluissa kerätty, eli vastaajajoukkoon on todennäköi- sesti valikoitunut lapsia, joissa aihe herättää tunteita tai heillä on siitä sanottavaa. On myös mahdollista, että nuoremmat vastaajat muistivat tai tunnistivat ikäviä tilanteita paremmin, kun niitä kysyttiin erikseen esittelemällä mahdollisia vaihtoehtoja tapahtumista. Kouluihin lähetetyssä kyselyssä lapsilta kysyttiin ikä- vien tilanteiden kohtaamisesta yleisesti ja pyydettiin tarkentamaan avovastauksessa. Nuorempien lasten ikäviä kokemuksia pitäisi siis selvittää vielä lisää.

KIELI, ETNINEN TAUSTA TAI KANSALLISUUS

Vähemmistöön kuuluminen etnisyyden tai kansallisuuden vuoksi oli kouluissa tehdyn kyselyn pohjalta merkittävä taustamuuttaja altistumisessa ikäville tapahtumille.

Tähän vastaajajouk- koon kuuluvista 30 prosenttia oli kokenut ainakin yhden ikävän tapahtuman, kun kaikilla vastaajilla luku oli 18 prosenttia. Toisin sanoen, etniseen tai kansalliseen vähemmistöön kuuluminen lisää todennäköisyyttä kohdata mieleen jääviä ikäviä asioita 57 prosenttia. Somekyselyn aineistossa etnisyyden tai kansallisuuden puolesta vähemmistöön kuuluvat olivat kohdanneet kaikkia vastaajia enemmän useita erilaisia ikäviä ta- pahtumia, kuten seksuaalista häirintää ja kiusaamista. Ero ei ryhmien välillä ei kuitenkaan ollut suuri.

Kun tarkastellaan kyselyiden avoimia vastauksia, jossa vastaajat kuvailivat itse mieleen tul- leita ikäviä tapahtumia, vaikuttaa siltä, etteivät tapahtumat liittyisivät aina rasismiin.

Vasta- uksissa nousi kuitenkin selvästi esiin, että lapset törmäävät verkossa usein rasistisiin kirjoituksiin ja hauk- kumiseen. Varsinaista vihapuhetta verkossa oli koulukyselyyn vastanneista, etnisyyden tai kansallisuuden puolesta vähemmistöön kuuluvista kohdannut vuoden aikana 39 prosenttia. Kaikista vastaajista luku oli 29 prosenttia. Sosiaalisessa mediassa toteutetussa kyselyssä ero oli vielä selkeämpi.

Vastausten perusteella vieraskielisellä taustalla ei näyttänyt olevan suurta merkitystä ikä- vien tilanteiden kohtaamisen yleisyydelle.

Suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuneiden todennäköisyys kohdata ikäviä asioita netissä vaikuttaisi olevan vain muutaman prosenttiyksikön muita ryhmiä matalampi. Myöskään sillä, onko vastaaja kotoisin kaupungista vai maaseudulta ei ole suurta mer- kitystä.

On tärkeää huomioida, että koulukyselyyn vastanneista vieraskielisten osuus on pienempi kuin vieraskielis- ten osuus koko Suomen väestöstä. Kantäväestöstä koskevissa tutkimuksissa otokseen osuukin usein vain vä- hän maahanmuuttajataustaisia, eikä tulosten perusteella voida tehdä yleistyksiä (mm. THL & Tilastokeskus 2015). Tästä syystä maahanmuuttajaväestöstä tarvitaan erillistutkimuksia. Suomalaisista vähemmistökie-

listä, eli ruotsista ja saamesta, ei aliedustuksen vuoksi voi keräämiemme aineistojen perusteella myöskään tehdä johtopäätöksiä. Kysely tehtiin suomeksi eikä sitä kohdistettu ruotsinkielisiin kouluihin.

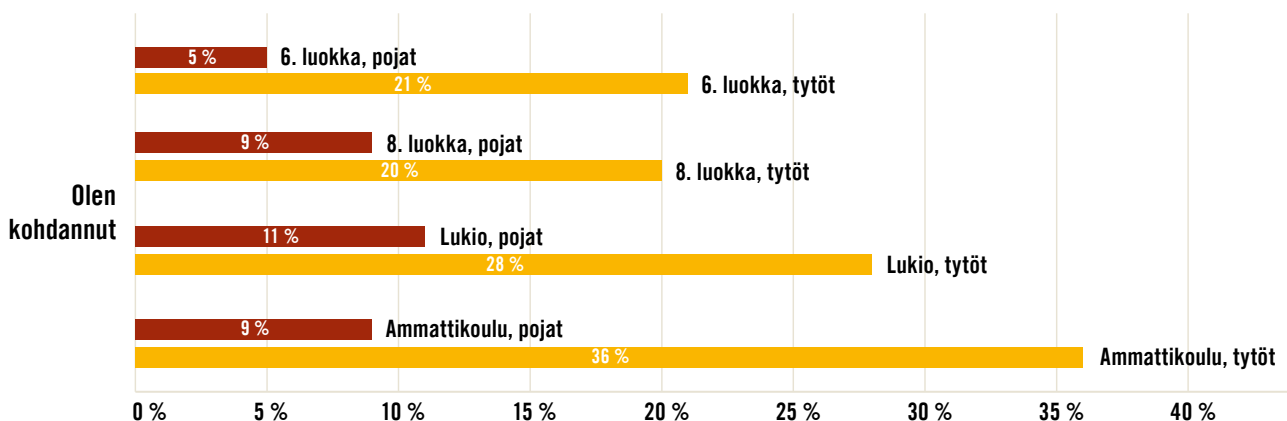
”Olin snapchatissa ja joku tyttö pyysi minua kaveriksi ja hyväksyin. Tämän jälkeen hän halusi tutustua minuun mutta kun kerroin mistä olen kotoisin hän ei oikein tykännyt siitä ja hän esti minut ja estin hänet myös.”

– 8.-luokkalainen koulukyselyn vastaaja

SUKUPUOLI JA SEKSUAALISUUS

Sukupuolella oli huomattava merkitys sille, vastasiko lapsi tai nuori kyselyssä kohdanneensa verkossa ikävän tilanteen. Koulukyselyn naisvastaajista näin oli tapahtunut ainakin kerran 27 prosentille, miesvastaajista vain 8 prosentille. Tytöt ja nuoret naiset kohtaavat siis mieleen jääviä ikäviä asioita keskimäärin yli kolme kertaa useammin kuin pojat ja nuoret miehet. Kaikissa ikäryhmissä tytöt olivat kokeneet enemmän ikäviä tilanteita, erityisesti ammattikoulussa opiskelevien vastaajien kohdalla ero oli suuri: pojista ikäviä tilanteita oli kokenut verkossa viimeisen vuoden aikana vain viisi prosenttia, tytöistä 36 prosenttia.

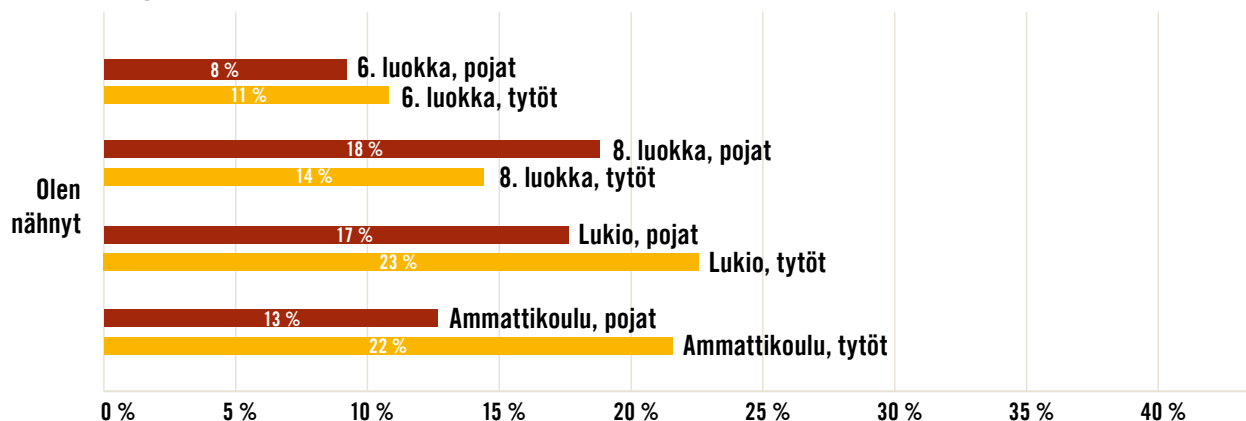
Oletko noin viimeisen 12 kuukauden aikana kohdannut netissä (esimerkiksi sosiaalinen media, pelit, viestittely, videot) tilannetta, joka olisi harmittanut, ahdistanut tai pelottanut sinua?

Lähde: Koulukysely

Tasasin tilanne tytöillä ja pojilla ikävissä tilanteissa verkossa olisi vastausten perustella 8. luokalla. Graafeihin on otettu vain binäärisen sukupuolen ilmoittaneita vastaajia, sillä muiden (muu, ei halua vastata tai määritellä) joukko oli jokaisessa ikäryhmässä pieni.

Oletko viimeisen 12 kuukauden aikana nähnyt netissä tilannetta tai aiheuttanut tilanteen, jonka tiesit olevan jollekin muulle lapselle tai nuorelle ahdistava tai pelottava?

Lähde: Kouluissa jaettu kysely.

Tytöt vastasivat yleensä koulukyselyssä hieman useammin kohdanneensa tilanteita, jotka olivat jollekin toiselle lapselle tai nuorelle ikäviä, mutta erot eivät ole kovin suuria.

Sosiaalisessa mediassa kerättyssä aineistossa jo kaikkein nuoremmissa vastaajista tytöt olivat kokeneet poikia useammin erilaisia nettikiusaamisen muotoja, kuten porukasta ulos jättämistä ja haukkumista. Ilman suostumusta lähetettyjä seksuaalisävytteisiä viestejä oli saanut ainakin kerran yli puolet tytöistä, kun pojista niitä oli saanut vain viisitoista prosenttia. On kuitenkin hyvä huomata, että tyttöjä oli sosiaalisessa mediassa kerättyssä aineistossa huomattavasti enemmän kuin poikia.

Huomio sukupuolen merkityksestä on linjassa aiempien selvitysten tulosten kanssa. Asiaa on käsitelty muun muassa Plan Internationalin useissa maissa tehtyihin haastatteluihin perustuvassa *Free to be online* -julkaisussa. Sen mukaan 58 prosenttia ympäri maailmaa tehtyyn kyselyyn vastanneista tytöistä oli kohdannut verkkohäirintää. Myös vuoden 2018 Kansallisen rikosuhritutkimuksen mukaan naiset kokivat miehiä enemmän seksuaalista häirintää ja muuta häirintää verkossa. Miehiä oli kuitenkin uhkailtu väkivallalla verkossa naisia useammin. Pelastakaa Lasten julkaiseman Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa -selvityksen mukaan tytöille on lähetetty alastomia tai puolialastomia kuvia tai videoita poikia useammin. *Non-toxic – Pelikasvatusta kotona ja nuorisotyössä* -selvitys tuo esiin, kuinka tutkimusten mukaan naiset kokevat pelimaailmassa enemmän häirintää kuin miehet. On siis selvää, että tyttöjen oikeus turvalliseen leikkiin ja vapaa-aikaan ei toteudu digitaaliseen ympäristöön samalla tavalla.

Internet on siis erilainen tytöille ja pojille. Voidaan myös pohtia, onko niin, että pojat eivät yhtä helposti tunnista tilanteita ikäviksi tai uhkaaviksi kuin tytöt. Kuuluuko poikien keskinäiseen puhetyyliin tai esimerkiksi niin sanottuun lautakulttuuriin ajatus siitä, että törkeitä vitsejä ja ahdistavaa materiaalia täytyy sietää, vai ovatko pojat resilientimpiä esimerkiksi väkivaltaisen materiaalin suhteen? Sosiaalisessa mediassa kerättyssä aineistossa tytöt esimerkiksi kertoivat useammin kohdanneensa ahdistavaa väkivaltaista materiaalia.

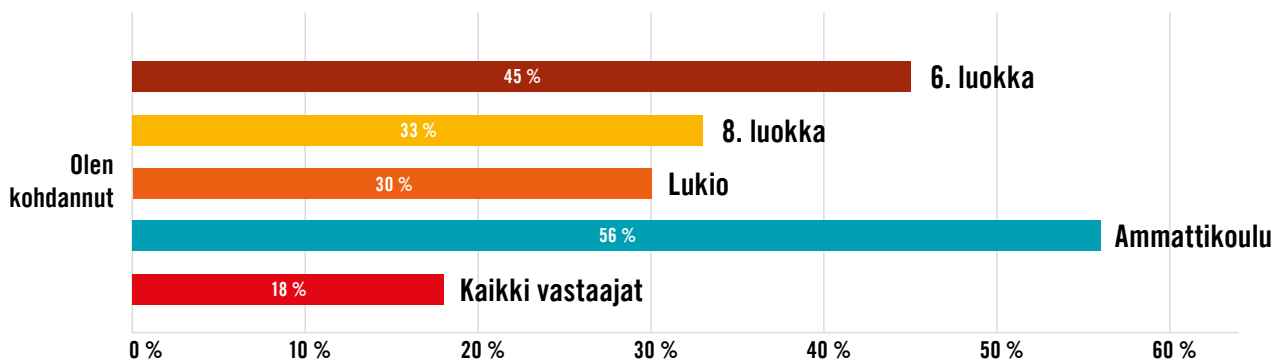
Koulukyselyn perusteella seksuaalivähemmistöön kuuluvat nuoret kokevat huomattavasti muita useammin ikäviä tilanteita. **Vastaajista, jotka olivat kertoneet kuuluvansa johonkin seksuaalivähemmistöön, 40 prosenttia oli kohdannut verkossa ikäviä tilanteita ainakin kerran viimeisen 12 kuukauden aikana. Viidelle prosentille se oli jatkuvaa.** He kertoivat myös kohdanneensa enemmän vihapuhetta kuin kaikki vastaajat. Luku on myös korkeampi kuin kaikilla vähemmistöihin kuuluvilla. Sukupuoli-identiteetin suhteen vähemmistöön kuuluvista vastaajista ikäviä tapahtumia oli kohdannut 32 prosenttia, eli tämäkin vaikutti olevan selkeä riskitekijä ikäville tilanteille.

Seksuaalivähemmistöön kuulumisen lisää toisin sanoen riskiä mieleen jäävien ikävien tilanteiden kokemiseen yli 120 prosenttia ja sukupuolivähemmistöön kuulumisen lähes 80 prosenttia. Molemmat vastaajajoukot ovat pieniä, mikä lisää tulosten epävarmuutta.

Sosiaalisessa mediassa kerättyssä aineistossa sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöihin kuuluvaksi ilmoittautuneet vastaajat olivat kohdanneet kaikkia vastaajia hieman enemmän lähes kaikkia erikseen kysytyjä ikäviä tilanteita, kuten kiusaamista mutta myös väkivaltaisia tai muuten ahdistavia sisältöjä. Vastaajat, jotka eivät halunneet identifioitua mieheksi, naiseksi tai muunsukupuoliseksi olivat kokeneet lähes kaiken tyyppisiä ikäviä tilanteita useammin kuin muut.

Muista selvityksistä on saatu samankaltaisia tuloksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemuksista. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa -selvityksessä vuodelta 2014 oli päädytty jopa korkeampiin lukuihin. Selvityksen mukaan yli 55 prosenttia HLBTIQ-nuorista oli kohdannut verkossa asiattonta kohtelua tai häirintää, ja selvityksen mukaan nämä luvut ovat samankaltaisia kuin kansainvälisissä tutkimuksissa. Selvityksessä tuodaan kuitenkin myös esiin, että verkko voi olla monelle sateenkaarinuorelle tärkeä tapa löytää oma yhteisö ja vertaistukea sekä keskustella omasta identiteetistä. Planin *Free to be online* -julkaisun mukaan LGBTIQ+-ryhmään identifioituneista tytöistä, jotka olivat kohdanneet verkkoahdistelua, 42 prosenttia kertoi, että se johtui heidän identiteetistään tai seksuaalisuudestaan. Meidän kyselyidemme avovastauksissa tämä ei kuitenkaan korostunut.

Oletko noin viimeisen 12 kuukauden aikana kohdannut netissä (esimerkiksi sosiaalinen media, pelit, viestittely, videot) tilannetta, joka olisi harmittanut, ahdistanut tai pelottanut sinua?

Lähde: Kouluissa jaettu kysely.

Erytisesti ammattikoulussa opiskelevat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret olivat törmänneet ikäviin tilanteisiin. Täytyy kuitenkin muistaa, että vastaajajoukot kaikissa ikäryhmissä olivat pieniä.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten oikeus turvalliseen netinkäyttöön on selvästi muita ryhmiä useammin uhattuna. On tärkeää, että heidän turvallisuuteensa kiinnitetään erityistä huomiota.

PERHEEN TILANNE JA LÄHEISTEN TUKI

Huomattava riski ikävien tilanteiden kohtaamiselle oli myös niillä vastaajilla, joiden perheessä oli vastaajan mukaan haettu apua lastensuojelusta, päihdepalveluista, mielenterveyspalveluista tai jonkin pitkäaikaisen sairauden hoitoon. Palveluiden piirissä oleviin perheisiin kuuluvista vastaajista 31 prosenttia oli kohdannut netissä ikävän tilanteen. Tähän ryhmään kuuluvat lapset ja nuoret kohtaavat siis verkossa ikäviä tilanteita yli 70 prosenttia ikätovereitaan todennäköisemmin.

Somekyselyn perusteella he olivat kohdanneet kaikkia erikseen kysytyjä ikäviä tilanteita hieman muita useammin. Esimerkiksi haukkumista oli kokenut viimeisen vuoden aikana verkossa ainakin kerran 56 prosenttia, kun kaikista vastaajista luku oli 48 prosenttia. He olivat myös molempien aineistojen mukaan useammin todistaneet tai aiheuttaneet ikävän tilanteen toiselle lapselle ja kohdanneet useammin vihapuhetta.

Se miten vastaaja asuu, näyttäisi myös korreloivan ikävien kokemusten kanssa paljon. Niistä vastaajista, jotka asuivat joko yksin, kämppäkavereiden kanssa tai esimerkiksi lastenkodissa, 33 prosenttia oli kohdannut ainakin yhden ikävän tilanteen edellisten 12 kuukauden aikana. He olivat myös todistaneet muille sattuneen ikävän tapahtuman kymmenen prosenttiyksikköä todennäköisemmin kuin kaikki vastaajat. On aina hyvä kuitenkin muistaa, että tilastot eivät kerro yksilöstä mitään. Yksi haastatelluistamme oli lastenkodissa asuva nuori, jonka mediankäyttöä olisi haastattelun perusteella voinut kuvailla erittäin tiedostavaksi ja vastuulliseksi. Hänen digitaaliset turvataitonsa olivat erittäin hyvät ja hänen kohtaamansa ikävät tilanteet verkossa olivat olleet suhteellisen lieviä.

Vastaajan perheen rahahuolet myös ennakoivat, että vastaaja oli kohdannut jotain ikävää verkossa. Vastaajista, jotka tiesivät perheessään olleen rahahuolia ainakin joskus tai usein viimeisten 12 kuukauden aikana, ikäviä kokemuksia oli verkossa 35 prosentilla. Heidän todennäköisyytensä kohdata ikäviä asioita on siis yli 90 prosenttia suurempi kuin kaikilla vastaajilla. Myös sosiaalisessa mediassa kerätyissä vastauksissa kaikkia erikseen kysytyjä ikäviä ilmiöitä – kiusaamisesta seksuaaliseen ahdisteluun – oli tapahtunut enemmän tälle ryhmälle kuin koko vastaajajoukolle.

Molemmissa aineistoissa perheen rahahuolista kertonut ryhmä myös arvioi kaikkia vastaajia useammin, että verkon käyttö vie joko jonkin verran aikaa muilta asioilta, joita he haluaisivat tehdä tai se vie niin paljon aikaa, että se tuntuu hallitsemattomalta. He kertoivat myös useammin kohdanneensa vihapuhetta.

Esimerkiksi halvemmista tai vanhemmista laitteista kiusaaminen tai niiden takia porukasta ulos jääminen ei noussut merkittävästi esiin avovastauksissa, mutta täysin olemattomasta ilmiöstä tuskin on kyse. Kaiken kaikkiaan digitaalisen kehityksen on arveltu luovan yhteyksien lisäksi myös uusia kuluja lasten välille (Unicef 2017) erityisesti globaalilla tasolla. Lapset, joiden perheessä on rahaa ja resursseja, hyötyvät eniten ja haitat kasaantuvat huono-osaisemmille.

”Jotain 13-vuotiaan tietokoneen osien halpuutta ja huonoutta haukuttiin discordissa vähän aikaa sitten. Siinä oli mukana muutamia ihmisiä haukkumassa, mut sitten tuli ylempi tahonella sillä servulla ja laittoi stopin asialle kun ilmoitin siitä.” – Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja

Kuten muidenkin tekijöiden kohdalla, on vaikea aukottomasti arvioida miten paljon haavoittuvuus liittyy nimenomaan kyseiseen tekijään ja missä määrin taustalla vaikuttavat myös muut tekijät. Esimerkiksi yksinäisyys oli yleisempää niiden vastaajien joukossa, joiden perheessä oli rahahuolia, ja se korreloi selkeästi myös ikävien verkkokokemusten kanssa. .

Yksinäisyyden kokemus oli yksi tekijä, joka selkeästi korreloi ikävien verkkokokemusten kanssa. Vastaajajoukosta, joka kertoi kokevansa yksinäisyyttä edes joskus, 28 prosenttia oli kohdannut ikävän tilanteen ainakin kerran viimeisen vuoden aikana. Tämä on siis yli kymmenen prosenttiyksikköä suurempi joukko kuin kaikissa vastaajissa. He olivat myös kohdanneet kaikkia vastaajia enemmän muille lapsille verkossa sattuneita ikäviä tapahtumia.

Ikäviä kokemuksia verkossa kokeneista myös koko vastaajajoukkoa suurempi osa koki, että **ei saa läheisiltään tukea aina, kun sitä tarvitsee**. Koko vastaajajoukosta tarpeeksi tukea koki saavansa aina 48 prosenttia ja ikäviä kokemuksia verkossa kokeneista tukea koki saavansa aina vain 26 prosenttia.

Vamman tai pitkäaikaissairauden takia vähemmistöön kuuluvia vastaajia oli kouluihin lähetetyssä kyselyssä vain muutama kymmenen. **Heistä kolmasosa oli kohdannut ikäviä asioita verkossa aina-kin kerran vuoden aikana, mikä on huomattavasti suurempi joukko kuin kaikissa vastaajissa.** Määritelmä vammalle tai pitkäaikaissairaudelle on kuitenkin hyvin laava emmekä tiedä, minkälaisia asioita vastaajat ovat vastatessaan huomioineet. Esimerkiksi *Verkon vaarat* -julkaisussa arveltiin kuitenkin, että ”nuoret joilla on mielenterveyden tai hyvinvoinnin haasteita, saattavat helpommin valikoitua esimerkiksi verkkokiusaamisen uhriksi”. Lähteenä tiedolle oli tutkimus vuodelta 2020 (Kwan 2020).

Huomionarvoista on myös erilaisten tekijöiden kasaantuminen intersektionaalisesta lähestymistavasta tarkasteltuna. Esimerkiksi ryhmästä, jossa vastaajat kertoivat sekä kuuluvansa vähemmistöön seksuaalisen suuntautumisen puolesta että heidän perheessään oltiin oltu huolissaan taloudellisesta tilanteesta viimeisen vuoden aikana, 50 prosenttia kertoi, että on kokenut ikävän tilanteen tai tilanteita verkossa viimeisen vuoden aikana. Kaikissa vastaajissa vastaava luku oli 18 prosenttia ja seksuaalivähemmistöön kuuluvissa 40 prosenttia. Kun vastaajista erotellaan tällainen joukko, vastaajien määrä on kuitenkin enää vain joitain kymmeniä ihmisiä, ja tätä useampien mahdollisten altistavien tekijöiden lisääminen mukaan pienentäisi sitä entisestään. On kuitenkin hyvä huomata, että monet lapset, jotka ilmoittivat kuuluvansa esimerkiksi yhteen vähemmistöön, kuuluivat myös johonkin toiseen, joten yhden ryhmän nimeäminen ongelmille altistavaksi ei ole järkevää.

VERKOSSA VIETETTY AIKA

Sillä, miten paljon internetiä käyttää, ei ainakaan vastaajien oman arvion perusteella näyttäisi olevan merkitystä. Tutkimusten mukaan vaikuttaakin siltä, ettei aktiivinen viestintä verkossa erityisesti altista esimerkiksi verkkokiusaamiselle, vaan se on osa aktiivista sosiaalista elämää. WHO:n kouluterveyskyselyaineistoon perustuneen tutkimuksen mukaan eniten netin viestintäpalveluita käyttävillä nuorilla on eniten läheisiä ystäviä ja he kokevat vähiten kiusaamista (Bjereld ym., 2017). Esimerkiksi Mediakasvatusseuran *Medianuoruus – Opas aikuisille* -julkaisussa tuodaan esille, että ajankäyttö ei ole olennaisin asia, jota lasten median käytössä kannattaa tarkkailla.

Selvityksen tuloksiin saattoi vaikuttaa myös se, että kyselyt toteutettiin koronaepidemian aikana, jolloin verkossa vietettiin tavallistakin enemmän aikaa.

On kuitenkin mahdollista, että myös määrällisesti verkossa olemisessa on jonkinlainen piste, jonka jälkeen jatkuva käyttö muuttuu haitalliseksi. Koulukyselyn ikäviä asioita kokeneessa ryhmässä oli kaikkia vastaajia enemmän heitä, jotka kokivat, että netin käyttö vei ainakin jonkin verran aikaa asioilta, joita he halusivat tai suunnittelivat tekevänsä. Heitä oli tässä ryhmässä 31 prosenttia, kun kaikista vastaajista luku oli 20 prosenttia. Toki tämä vaikutus voidaan myös ajatella jo itsessään verkon ikäväksi puoleksi.

HAAVOITTAVAT TILANTEET JA VERKKOYMPÄRISTÖT

Tässä selvityksessä olemme halunneet ymmärtää paremmin, miten erilaiset lapset kokevat ikäviä ilmiöitä verkossa. Suureksi osaksi ”verkko” eli internet tarkoittaa tässä selvityksessä sosiaalista mediaa – toki laajasti ymmärrettyinä. Aineistomme perusteella kavereiden kanssa viestittely ja heidän sosiaalisen median tiliensä seuraaminen olivat heti musiikin kuuntelun jälkeen tärkeintä tekemistä netissä. Pelaaminen oli myös monelle tärkeää, useammin pojille kuin tytöille. Täytyy kuitenkin muistaa, että myös pelaamisella on usein sosiaalinen ulottuvuus, sillä pelaajat usein juttelevat keskenään pelatessaan, ja pelimaailmassa voi esiintyä myös esimerkiksi kiusaamista. Helsingin kaupungin *Non-toxic – Pelikasvatusta kotona ja nuorisotyössä* -julkaisussa summataan useiden tutkimusten tuloksia: ”Peleissä ja pelikulttuurissa esiintyy tunnetusti varsin paljon häirintää, vihapuhetta, haukkumista ja muuta negatiivista puhetta. Vaikka negatiivista puhetta esiintyy käytännössä kaikissa peleissä, joissa pelaajien on mahdollista kommunikoida keskenään tavalla tai toisella, esiintyy sitä huomattavasti varsinkin kilpailullisissa peleissä.”

Tutkimusten mukaan nuorten, kuten muidenkin ihmisten, syyt olla verkossa vaihtelevat, mutta merkittävimpiä ovat viihtyminen ja sosiaalisten suhteiden ylläpito. Myös tiedon hankkiminen, luova osallistuminen sekä pelaaminen korostuvat (esim. Hietajärvi 2016). SoMe 2019 -selvityksen mukaan ”nuoret ovat usein mukana sosiaalisen median palveluissa, koska siellä ovat kaikki tai ainakin osa jo olemassa olevia ystäviä”. Sosiaalinen media on osa arkipäiväistä yhteydenpitoa ja selvityksessä nähtiin, että useille sosiaalinen media täydentää ja rikastuttaa sosiaalisia suhteita. Mediakasvatus-seuran julkaisussa *Medianuoruus – Opas aikuisille*, kirjoitetaan sosiaalisesta mediasta kuinka ”parhaimmillaan se voi vahvistaa nuorten identiteettiä ja parantaa nuorten hyvinvointia, toisaalta ilkeät kommentit voivat myös satuttaa nuorta.” Lähes kaikessa verkkokäytöksessä on mukana sekä positiivisia puolia että riskejä.

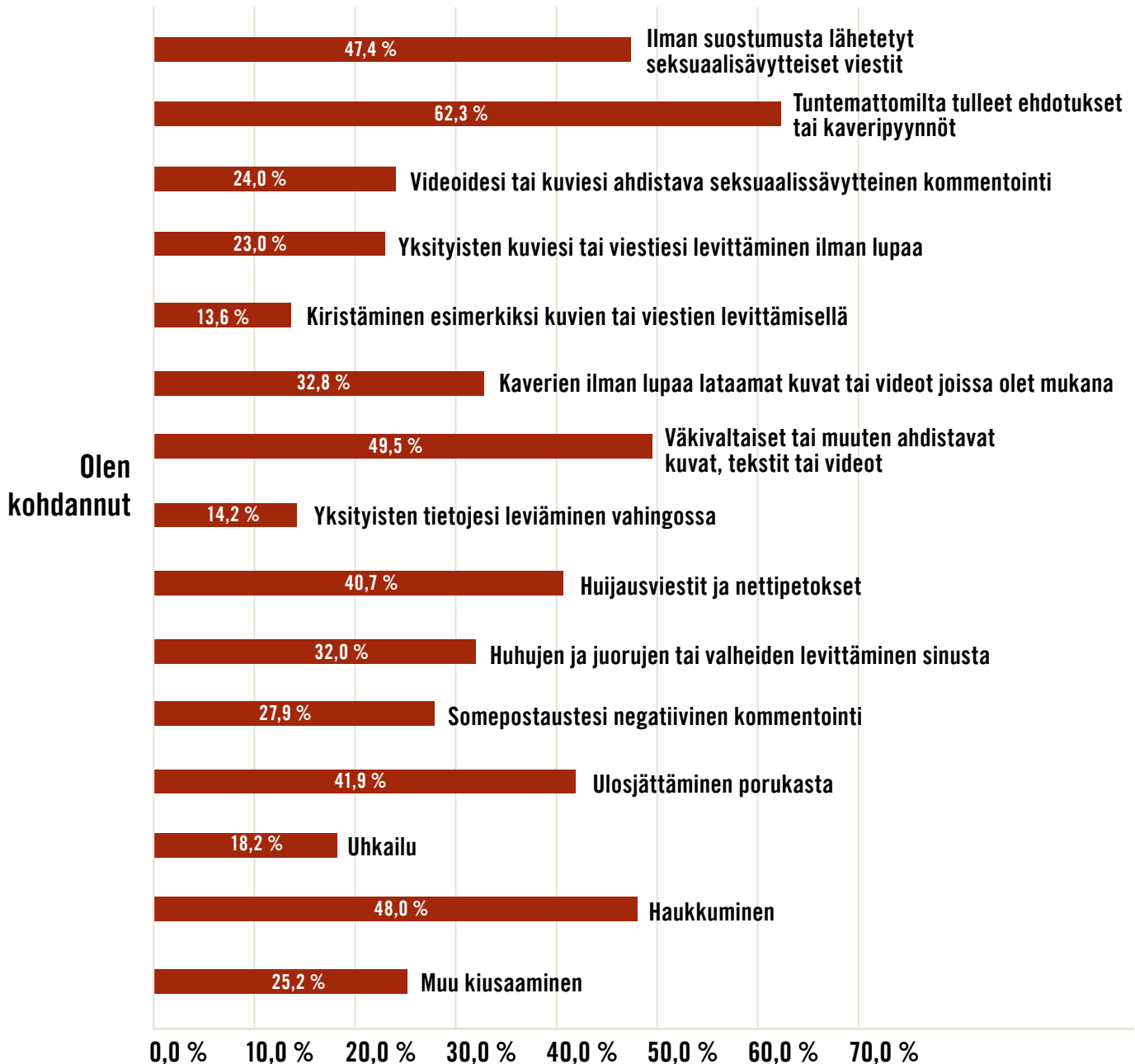
Molemmat selvityksen aineistot kerättiin puolen vuoden sisällä vuoden 2020 syksyllä ja aivan vuoden 2021 alussa. Tänä aikana suosittu videopalvelu TikTok korostui vastauksissa. Se on kiinnostavaa, sillä esimerkiksi vuodelta 2017 olevassa Tilastokeskuksen datassa sitä ei ole ollenkaan suosituimpien sosiaalisen median palveluiden listalla. Vuoden 2020 tilastoissa sitä käyttäviä 16–24-vuotiaistakin vain 34 prosenttia, mutta tätä nuorempien käyttöä ei selvitetty.

Meidän aineistoissamme esimerkiksi mainintoja Twitteristä ja Facebookista oli vain satunnaisesti. Snapchat nousi esiin erityisesti seksuaalissävyytteisten viestien kohdalla, Instagram mainittiin useasti. Useissa vastauksissa puhuttiin videoista, mutta ei mainittu palvelua, jossa ne on katsottu.

Ikäviä tilanteita voi luokitella monella tavoin, esimerkiksi sen mukaan, onko kyse käyttäjään kohdistuneesta teosta vai käyttäjän itse aiheuttamasta harkitsemattomasta teosta. Tutkimuksessa erilaiset ikävät tilanteet on jaoteltu myös esimerkiksi sisältöihin, yhteydenottoihin ja käyttöön. Tarkempi jaottelu on esitetty taulukossa. Selvitystä varten sosiaalisessa mediassa kerättyssä aineistossa kysyttiin erikseen ikävistä erilaisista tapahtumista verkossa, joita oli jonkin verran noussut esiin jo aiemmin kouluissa kerättyssä aineistossa. Lisäksi mahdollisia tapahtumia pohdittiin Pelastakaa Lapsien nuorten kanssa työskentelevien asiantuntijoiden kanssa.

	Kaupallinen	Poliittinen, arvot	Aggressiivinen	Seksuaalinen	Muulla tavoin vahingollinen
Sisältö (lapsi näkijänä/kokijana)	<ul style="list-style-type: none"> • Vanhempien valvonnan ohittava mainonta • Henkilökohtaisiin tietoihin perustuva automatisoitu mainonta 	<ul style="list-style-type: none"> • Disinformaatio • Propaganda • Salaliittoteoriat • Arvomaailmaa vääristävä • 	<ul style="list-style-type: none"> • Vihasisällöt (rasismi, seksismi) • Väkivaltakuvasto 	<ul style="list-style-type: none"> • Pornografinen tai muutoin ei-toivottu seksuaalinen sisältö 	<ul style="list-style-type: none"> • Pelottavat (ikärajat!) • Ahdistavat (julmuus, onnettomuudet)
Yhteydenotto (lapsi kohteena)	<ul style="list-style-type: none"> • Seuranta (tracking) • Henkilökohtaisten tietojen kerääminen ilman lupaa 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekstremistinen rekrytointi 	<ul style="list-style-type: none"> • Kiusatuksi, häirityksi tai vaanituksi (stalking) joutuminen • Perättömät ilmiannot, swattaus 	<ul style="list-style-type: none"> • Houkuttelu (grooming) • Asiattomien kuvien lähettäminen • Asiattomat kommentit • Kuvilla kiristäminen (sextortion) 	<ul style="list-style-type: none"> • Huijatuksi tuleminen: mm. salasana/käyttäjätilit, virtuaali-omaisuus • Kiristäminen
Yhteisö (lapsi osallistujana)	<ul style="list-style-type: none"> • Peliyhteisöt, joissa osallisuus maksaa kohtuuttomasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Poliittiset äärijärjestöt • Propagandan läpäisemät some-ryhmät 	<ul style="list-style-type: none"> • Viharyhmitymät (incel, rasismi) • Toksinen verkkokulttuuri • Koulusurmaajien ihannoiti 	<ul style="list-style-type: none"> • Pedofiiliyhteisöt 	<ul style="list-style-type: none"> • Itsetuhoiset (esim. viiltelty) • Anoreksiaan kannustavat
Toiminta (lapsi toimijana)	<ul style="list-style-type: none"> • Tekijänoikeus-rikkomukset, laiton lataaminen • Ostot ilman vanhemman lupaa • Uhkapelit • Nettihuijaukset ja -rikokset • Nettihuumet ja muut laittomat tuotteet 	<ul style="list-style-type: none"> • Äärijärjestöjen viestin levittäminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Kiusaaminen ja häirintä, rasistinen kommentointi • Trollaaminen • Maalittaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Omien arkaluontoisten kuvien jakaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Liiallinen käyttö, riippuvuus • Hakkerointi • Omien tai muiden yksityisten tietojen tai kuvien levittäminen (doxaaminen) • Vaaralliset some-haasteet

Oletko viimeisen 12 kuukauden aikana kohdannut jotain seuraavista asioista netissä siten, että ne olisivat tuottaneet sinulle harmia, ahdistusta tai pelkoa?

Sosiaalisessa mediassa kerätyn aineiston mukaan yleisimpiä ikäviä tilanteita verkossa olivat esimerkiksi tuntemattomilta tulleet ehdotukset tai kaveripyynnöt ja väkivaltaiset tai muuten ahdistavat kuvat, tekstit tai videot.

On tärkeää huomata, että jos vastaaja oli itse kokenut jotain ikävää netissä, oli todennäköisempää, että hän oli myös nähnyt tai aiheuttanut tilanteen, joka oli toiselle lapselle tai nuorella ahdistava tai pelottava. Kaikista vastaajista 8 prosentille oli vuoden aikana tullut vastaan ainakin muutaman kerran tällaisia tilanteita, ja itse ikäviä tilanteita kokeneista 20 prosenttia oli nähnyt tai aiheuttanut jotain ikävää toiselle lapselle. Ikäviä tilanteita kokeneet vastaajat olivat kohdanneet myös huomattavasti useammin vihapuhetta. Heistä sitä oli kohdannut viimeisten 12 kuukauden aikana useita kertoja tai toistuvasti 27 prosenttia, kun kaikista vastaajista luku oli vain 13 prosenttia.

PYYTÄMÄTTÄ LÄHETETYT SEKSUAALISSÄVYTTTEISET VIESTIT TUTUILTA JA TUNTEMATTOMILTA

Pelastakaa Lasten *Grooming lasten silmin* –selvityksen mukaan Lapsista 62 prosenttia vastasi heihin olleen netin välityksellä yhteydessä henkilö, jonka he tietävät tai epäilevät olleen aikuinen tai vähintään lasta viisi vuotta vanhempi henkilö. Australialaisessa metatutkimuksessa vuodelta 2017 todettiin, että 44 prosenttia 9–16-vuotiaista oli nähnyt seksuaalisia kuvia viimeisen kuukauden aikana (Quadara ym.) Kun verrataan siihen, miten helppoa pornoon on törmätä internetissä, seksuaalinen sisältö nousi tämän selvityksen vastauksissa esille ahdistavana asiana suhteellisen harvoin. Samassa australialaistutkimuksessa tuodaan esiin, että pornon ongelmallisuus onkin enemmän väärin asenteiden ja mielikuvien syntymisessä. Erityisesti nuorimmille lapsille materiaali saattaa kuitenkin olla myös ahdistavaa.

Nuorten seksuaalissävyytteinen viestintä verkossa on pääosin normaalia vertaisvuorovaikutusta, kasvua ja kehitystä, mutta siihen voi liittyä myös riskejä (Mori ym., 2019). Olennaista on erotella suostumukselliset viestit ei-suostumuksellisista ja rikoksista (Krieger, 2017). Seksuaalissävyytteiset yhteydenotot ja seksuaalinen ahdistelu näkyivät keräämissämme aineistoissa ikävinä tilanteina.

Yhteydenottoja, joita lapsi tai nuori ei ollut toivonut, tuli jonkin verran esiin jo kyselyn 6.-luokkalaisten vastauksissa, mutta ne lisääntyvät iän myötä. Verkkokyselyyn vastanneista 16–17-vuotiaista ilman suostumusta lähetettyjä seksuaalissävyytteisiä viestejä oli viimeisen vuoden aikana saanut naisvastaajista lähes 70 prosenttia, ja miehistä vain kymmenen prosenttia. Tämän ikäryhmän naisvastaajien videoita tai kuvia oli ahdistavasti ja seksuaalissävyytteisesti kommentoitu ainakin kerran viime vuoden aikana noin 35 prosentilla vastaajista, kun miehillä luku oli 5 prosenttia. On hyvä huomata, että meidän verkkokyselymme data ei ole edustava, vaan vastaajiksi on saattanut päätyä enemmän lapsia, joilla on kokemuksia, joista he haluavat kertoa. Vastaajista valtaosa oli myös tyttöjä.

Vuonna 2018 tehdyssä laajassa kansainvälisessä meta-analyysissä nuorista seksuaaliselle sisällölle oli ilman suostumusta altistunut arviolta noin 20 prosenttia ja seksuaalissävyytteiselle ehdottelulle hieman yli 10 prosenttia (Madigan ym.), joten meidän kyselymme luvut ovat korkeita. Vuonna 2018 julkaistun Pelastakaa Lasten Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa –selvityksen mukaan yli kolmannes selvityksen kyselyyn vastanneista 12–17-vuotiaista lapsista oli nähnyt seksuaalista häirintää ja siihen liittyvää kiusaamista digitaalisessa mediassa.

Tutkimusten perusteella voidaan sanoa, että **seksuaalinen häirintä on verkossa ja sen ulkopuolella erittäin sukupuolittunutta.** Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn mukaan häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua vuoden aikana oli kokenut lukiolaistytöistä 33 prosenttia ja pojista kuusi prosenttia. Yleisimmin, noin 15 prosentissa tapauksista, ehdottelu tai ahdistelu oli tapahtunut puhelimesta tai internetissä. Sukupuolten epätasapaino nousi esiin myös haastatteluissa nuorten kanssa.

”Minut on lisätty ryhmiin jossa jaetaan epämiellyttäviä viestejä ja kuvia. Minulle on myös lähettänyt seuraamispyyntöjä tilit, jotka jakavat k18 sisältöä someen.” – 6.-luokkalainen koulukyselyn vastaaja

”Pari kertaa olen ollut pelaamassa peliä tai katsomassa live lähetystä, josta joku on tullu viestipalveluissa puhumaan kanssani enemmän, ja ovat rupeneet sanomaan hyvin alkaneen ystävyyden pilatakseen ns. ahdistelemaan. Esimer-

kiksi sanomalla ”tykkään susta milloin pelataan seuraavan kerran” ”oletko sinkku” yms.”

– **6.-luokkalainen koulukyselyn vastaaja**

”Snapchatissa tulee alaston kuvia, en pidä niitä ahdistavana, estän vain käyttäjät, joillekin se voisi olla ahdistavaa”

- **6.-luokkalainen koulukyselyn vastaaja**

”snapchatissa kysytään paljastavia kuvia jatkuvasti” – **Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja**

”Häiritsee, et se on tosi normaalia et pojat voi kommentoida, et panisin ja lähettää viestejä, joissa kysytään, että haluatko panna.” – **16-vuotias haastateltu**

”Kaverille tuli joku keski ikäinen tuntematon mies puhumaan snapchatissa joku kuukausi sitten ja kaveri oli itse alakäinen. Kaverin mielestä ahdistava tilanne joten hän esti hänet.” – **Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja**

”Pelasin erästä peliä ja joku tyyppi laittoi julkiseen chatiin minulle suunnattuja viestejä joissa luki esim. ”Marry me” tai ”Send nudes”. En tuntenut tätä henkilöä. Lähdin kuitenkin tilanteesta heti, kun se alkoi. Pelissä ei voi etsiä toisia käyttäjiä, joten on erittäin pieni mahdollisuus, että törmäisin henkilöön uudestaan.”

– **Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja**

”Snapchatissa normaali keskustelu joka muuttui jätjän puolesta alastonkuvien kinumiseen eikä ymmärretty vastausta ei.” – **Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja**

”Lapsien ja nuorten seksuaalinen häirintä ja käytös on tulossa enemmän ja enemmän hyväksytyksi joissakin yhteisöissä. Olen omin silmin nähnyt, kun aikuiset miehet yrittävät puhua jopa alle 15-vuotiaille siitä, että haluavat seurustella.” – **Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja**

KUVIEN, YKSITYISTEN TIETOJEN JA HENKILÖTIETOJEN LEVIÄMINEN

Me kaikki kuljemme nykyään joka paikkaan kamera mukamme, emmekä enää oikeastaan ajattele asiaa, vaikka muutama vuosikymmen sitten ajatus olisi ollut hyvin kaukainen. Haastatteluissa ja kyselyiden avovastauksissa nousi esiin, että luvaton kuvaaminen ja kuvien levittäminen ovat kiusaamisen muotoja, jotka saattavat kohdistua toiseen satunnaiseen nuoreen tai ne voivat liittyä esimerkiksi koulukiusaamiseen. Ongelmana on, että kuvat saattavat levitä nopeasti, ja iso joukko voi liittyä kiusaamiseen mukaan jakamalla tai kommentoimalla kuvia. Tämä on yksi teknologian tuomista riskeistä. **Yksi digitaaliseen ympäristöön liittyvä, selkeästi uhattuna oleva lapsen oikeus onkin oikeus yksityisyyteen.**

Yksityisten kuvien tai viestien levittämisestä ilman lupaa oli vuoden aikana kärsinyt ainakin kerran 23 prosenttia somekyselyn vastaajista. Kuvien tai viestien levittämisellä oli kiristetty ainakin kerran 14:sta prosenttia ja 14 prosentin tiedot olivat levinneet vahingossa.

Yksityisyyttä uhkaavat sekä muut ihmiset että yritykset. Kun kysyjimme, mietityttäväkö tai pelottaako netissä jokin tila tai palvelu tila käytös sinua erityisesti, muutamat vastaajat toivat koulukyselyssä esiin huolen mahdollisista tietoturvaongelmista ja tietojen tai kuvien leviämisestä sitä kautta. Yksittäiset vastaajat pohtivat myös, mitä yritykset tekevät heistä keräämillään tiedoilla ja voidaanko heitä tarkkailla esimerkiksi kameran avulla. **Huijausviesteihin ja nettipetoksiin kertoi vuoden aikana sosiaalisen median kyselyssä törmänneensä ainakin kerran peräti 40 prosenttia vastaajista.**

Esimerkiksi *Lapsi verkossa – Näkökulmia lasten oikeuksiin ja tietosuojaan digitaalisessa ympäristössä* -julkaisussa vuodelta 2019 muistutetaan, että ”lapsen henkilötietoja käsittelevien tahojen tulee huomioida tämä erityinen suoja ja suunnitella järjestelmät ja prosessit sen mukaisesti” ja että ”lapsilla on oikeus saada tietoa henkilötietojensa käsittelystä ymmärrettävällä ja selkeällä tavalla”. Tällainen viestintä tukee myös lapsen oikeutta osallisuuteen.

”Lasten suojelu tai sen puute, tiktokissa etenkin näkee välillä tosi pientenkin lasten videoita”
– Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja

”Virussivustot, jotka varastavat tietoja [pelottavat], koska en halua että tietojani levitetään.”
– 6. luokkalainen koulukyselyn vastaaja

”Olen nähnyt myös Doxausta (a.k.a vieras ihminen vuotaa toisen käyttäjän henkilökohtaisia tietoja nettiin kaikkien nähtävälle) joka on myös hyvin valitettavaa toimintaa.” – Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja

”twitterissä nettikavereideni kuvia joissa naama näkyi oltiin luvatta julkaistu facebookiin. -- Itse en toiminut mitenkään sillä kuvat olivat jo poistettu facebookista mutta mietin että toivottavasti mun kuva ei oo siellä vaikei siinä nyt mitään pahaa kävisikään.” – Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja

”Pystyykö netti kaappaamaan puhelimen sisältöä ja/tai jakamaan sitä muualle.”
– Lukioikäinen koulukyselyyn vastannut

[Pelottaa]: ”Jotkut joissa pyydetään esim lupia kameraan tai galleriaan”
– 6. luokkalainen koulukyselyyn vastaaja

VÄKIVALTAVIDEOT SEKÄ MUUT AHDISTAVAT JA HAITALLISET SISÄLLÖT

Jollain tavalla ahdistavat sisällöt ovat jo kuudesluokkalaisista lähtien kaikkein yleisimpiä ikäviä asioita, joita lapset sekä koulukyselyn että verkossa toteutetun kyselyn mukaan kohtaavat netissä. Vastausten mukaan niitä kohdattiin erityisesti videoita katsellessa, peleissä ja Tiktokissa.

Yksi video korostui vastauksissa erityisen paljon. Niin sanottu itsemurhavirus, eli vuonna 2020 sosiaalisissa medioissa levinnyt video, jossa mies tekee ampumalla itsemurhan, tuli esiin monissa todella monissa vastauksissa. Videon leviämistä puhuttiin paljon myös perinteisessä mediassa ja huoltajia varoiteltiin siitä koulun viestinnässä.

On mielenkiintoista pohtia, miksi juuri tämä video lähti leviämään ja millainen vaikutus huomiolla oli asiaan. Tiktok itse ilmoitti, että taustalla oli pimeässä verkossa (dark web) koordinoitu hyökkäys (CNN 2020). Vastausten perusteella osa lapsista koki videon ja jopa uhan sen näkemisestä ahdistavana. Videosta varoittelemisen oli yleistä. Vaikka tapaus oli valitettava, ehkä jo yksittäisen esimerkin korostumisesta voi päätellä, että lapset eivät suinkaan kohtaa ahdistavia väkivaltaisia sisältöjä verkossa jatkuvasti.

Haastattelussa ja muutamissa avovastauksissa nousi myös esiin huoli muista lapsista, joka saattaa herätä esimerkiksi keskustelupalstoilla. Joskus kavereiden jakamat asiat mietityttivät. Yksi haastateltu nuori toi myös esiin, miten vaikka toisten sosiaalisessa mediassa jakamat asiat, jotka liittyvät esimerkiksi mielenterveyteen, saattoivat ”triggeröidä” eli herättää ahdistusta tai pahaa oloa ja hän toivoi, että ihmiset käyttäisivät julkaisuissaan varoituksia tällaisista teemoista.

”Esimerkiksi TikTokin FYP:ille tulee pro anorexia ja anoreksiaa ylistäviä videoita samoin myös Instagramissa. Tällaiset julkaisut triggeröivät minua ja varmasti muitakin, varsinkin kun on syömishäiriöiden kanssa historiaa.”

– Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja

”lähetin luokan ryhmään videon jossa oli raakaa sisältöä” – Yläkouluikäinen verkkokyselyn vastaaja

”kyseessä oli siis netissä leviävä itsemurhavirus joka sattui noin 2020 syksyllä (ehkä). Näin itse videon muutaman kerran mutten järkyttynyt lainkaan, mutta tiesin että tämä järkyttäisi kyllä nuorempia. En voinut toimia mitenkään, sillä jos ihmistä kieltää tekemästä jotain, hän haluaa vain tehdä sitä enemmän. Tästä syystä pidin suuni supussa

asiasta. En ole varma mitä seurauksia tapahtumalla oli.” – Alakouluikäinen verkkokyselyn vastaaja

”No, mitään ei ole sinänsä tapahtunut minulle, vaan olen joskus nähnyt kommentteja jossa somepostauksen tekijä on esim. harkinnut itsemurhaa. Ehkä pari kertaa.” – 8. luokkalainen koulukyselyyn vastaaja

”Olin katsomassa nuorten My stoorya snapchatista ja siellä tuli vastaan video missä hakattiin toista ihmistä” – Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja

”Tapaus sattui kesän aikaan kun olin katsomassa YouTube videoita kun yhtäkkiä videon keskellä oli äkkinäinen ihmisen näköinen säkkipäinen mies hakkaamassa päätä oveen se ei minua pelottanut yhtään mutta mietin että jos joku nuorempi tai herkempi näkisi sen kohdan se saattaisi viedä yöunet tai jäädä pelottelemaan pitkäksi aikaa” – 6. luokkalainen koulukyselyyn vastaaja

”Olen monta kertaa nähnyt ihmisten olevan kaikenlaista foobista mitä voi vain olla (homofoobista jne.). Tälle asialle ei nyt yleisesti voi mitään, paitsi puolustaa haukutuksi tulleita, sillä sosiaalinen media on tarkoitettu kaikille, riippumatta poliittisista uskomuksista tai muista mielipiteistä. Nämä tapahtumat herättivät minussa suurta ärsytystä ja vihaa.” – Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja

”Minua on myös huolestuttanut osan somevaikuttajien tavat lavastaa rikollista toimintaa vitsillä contentikseen, joka on hyvin epäkunnioittavaa ja triggeröivää heille jotka selviytyivät näistä koettelemuksista. Uhri ei ole vitsi ja heitää tulisi kuunnella ja kunnioittaa. Ihmisten trauma ei ole contentia.” – Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja

[Pelottaa]: ”Pornografia on mielestäni ällöttävää mutta tiedän, että monet alle 18v ihmiset käyttävät tätä vaikka se ei olisi hyvä juttu” – 6. luokkalainen koulukyselyyn vastaaja

KIUSAAMINEN, IKÄVÄ KOMMENTOINTI SEKÄ ULOSJÄTTÄMINEN PORUKASTA

Koulukiusaaminen on vähentynyt tasaisesti viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana (October ym.). Näyttäisi kuitenkin siltä, että digitaaliset välineet ja palvelut ovat tavallaan tuoneet uusia tehokkaita välineitä erityisesti lapsuuteen liittyvien haittailmiöiden vahvistamiselle, ja kiusaaminen on tästä yksi selkeä esimerkki (mm. Unicef 2017). SoMe 2019 -selvityksessä 90 prosenttia nuorista koki, että sosiaalisen mediassa on helpompi kiusata kuin arkipäivässä. Kyselyidemme avovastauksista nousi esiin, että myös muun elämän konfliktit ja mielipide-erot saattavat kärjistyä verkossa ja johtaa pahimmillaan jopa uhkailuun.

Verkkokiusaaminen voidaan määritellä tieto- ja viestintäteknologian välityksellä tapahtuvaksi toistuvaksi ja tarkoitukselliseksi toiminnaksi, joka pyrkii tietyn kohteen vahingoittamiseen, häirintään, loukkaamiseen tai nolaamiseen. Se, mitä kiusaamisella kulloinkin tarkoitetaan, riippuu kuitenkin aina kontekstista.

Luvut verkkokiusaamisen yleisyydestä vaihtelevat suhteellisen paljon. Somekyselyn aineistossa porukasta ulos jättämisestä oli kokenut ainakin kerran viimeisen 12 kuukauden aikana nelisenkymmentä prosenttia vastaajista, haukkumista vajaa puolet ja uhkailuakin viitisentoista prosenttia. Luku on tutkimuksiin verrattuna korkea. Koulukyselyn avoimissa vastauksissakin kiusaamiseksi luokiteltavia ikäviä kokemuksia verkossa nousi esiin kaikissa ikäryhmissä.

EU Kids Online -tutkimuksessa 10 prosentilla suomalaisista lapsista oli kokemuksia verkkokiusaamisesta. SoMe 2019 -tutkimuksen mukaan taas kiusaamista on sosiaalisen median palveluissa kokenut vajaa 25 prosenttia nuorista. WHO:n kansainvälisen kouluterveyskyselyn mukaan keskimäärin 14 prosenttia tytöistä ja 12 pojista oli kokenut verkkokiusaamista.

Kuten muissakin negatiivisissa ilmiöissä, jollain tavalla marginaalissa olevat nuoret olivat kiusaamisenkin suhteen haavoittuvassa asemassa, ja tätä tukee myös tutkittu tieto. Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhri-

kokemukset 2020 -katsauksen mukaan verkkokiusaamisessa neljänneksen tapauksista liittyi vihamotiivi. Vihamotiivi määriteltiin tarkoittamaan tekoja, joiden taustalla oli kohteen etninen tai kansallinen tausta, uskonto, poliittinen kanta, seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli tai vammaisuus. Kuten aiemmin tuli ilmi, myös meidän kyselyaineistojemme perusteella esimerkiksi vähemmistöön kuuluminen altistaa monenlaisille ikäville tapahtumille verkossa.

Myös seikkoja, joita emme ole lasten taustasta kysyneet, mutta jotka saattavat altistaa lasta verkossa esimerkiksi kiusaamiselle, nousi esiin. Muutama vastaaja kertoi esimerkiksi, että heidän painoaan on haukuttu tai heitä on kiusattu sen vuoksi. Yksi haastateltu nuori reflektoi, kuinka myös ikävä kommentointi ruumiinrakenteen perusteella tuntuu ahdistavalta, vaikka se ei koskisi suoraan häntä itseään, vaan toista ihmistä, joka esimerkiksi näyttää häneltä. Toisaalta myös mahdollisuus nähdä monenlaisia ihmisiä sosiaalisessa mediassa kuvattiin iloisena asiana.

”Jotkut randomit tuli Instagramiin haukkuu kun otin kuvan itsestäni ja kavereistani rannalla. poistin kommentit ja estin henkilön.” – Alakouluikäinen verkkokyselyn vastaaja

”Olen puollustanu LGBTQ+ yhteisöä ja saanut homofobisia kommentteja tuntemattomilta.”
– Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja

”Varsinkin instagramissa tulee usein silmien eteen videoita, jotka ovat ahdistavia ja ihmiset levittelevät niitä. Osassa on varoitus, mutta tavallaa uteliaisuus on liian suuri ja sitä saa katua myöhemmin ja paljon.”
– Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja

”Olen kokenut pelimaailmassa sukupuolisyrintää, koska olen nainen. Olen kokenut myös paljon sukupuolisyrintää muualla somessa.” – Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja

Netistä löytyy paljon videoita liittyen omaan kehoon esim. kroppaan ja sen muotoihin. Yritän aina kertoa kavereille että he ovat täydellisiä ja ettei kattoisi semmoisia videoita, mutta se ei välttämättä auta.
– Lukioikäinen verkkokyselyn vastaaja

ASENNEILMAPIIRI

Varsinkin lasten haastatteluissa nousi esiin, että verkon keskustelukulttuuri koettiin ikävänä, jopa kyynistävänä. SoMe 2019 -selvityksessä todettiin, että ”sosiaalisessa mediassa trollaamisesta vaikuttaa myös tulleen tapa tai tietynlainen trendi, ihmiset, myös kyselyn osallistujia vanhemmat henkilöt, pitävät sosiaalisen median maailmaa jotenkin ulkopuolisena tai erillisenä asiana arkielämästä”.

Kyselyiden avovastauksissa kuvailtiin usein ikävinä tilanteita, jolloin lapsi oli törmännyt esimerkiksi rasismiin, homofobiaan tai transvihaan. Tämä ahdisti myös joitain lapsia, jotka he eivät itse kuuluneet näihin vähemmistöihin. Toki myös liberaalit näkemykset olivat joidenkin vastaajien mielestä ahdistavia.

”Mietityttää se, että seksuaali hommista vauhkotaan turhankin paljon ja tuodaan liikaakin esille ja ei hyväksytä sitä, että kaikkien mielipide ei välttämättä ole niin hyväksymä itse asiaa kohtaan, vaikka ihmisiä vastaan ei olisi mitään” – Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja

”Enimmäkseen incel foorumit sillä olen lukenut mitä siellä sanotaan pääasiassa naisista.”
– Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja

”Sosiaalinen media ei itessään pelota, mutta se miten se vahvistaa kulttimaisia liikkeitä, vihapuhetta ja huhuja on aika ahdistavaa.” – Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja

VIHAPUHE

Kyselyssä vihapuheeksi oli määritelty kaikki ilmaisu, joka levittää, lietsoo, edistää tai oikeuttaa vihaa tai suvaitsemattomuutta jotain ihmisryhmää kohtaan esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen, etnisen taustan, ihonvärin tai uskonnon perusteella. Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan peräti 64 prosenttia 16–24-vuotiaista oli kohdannut netissä vihapuhetta vuonna 2020. Naiset enemmän kuin miehet.

Tätä selvitystä varten kouluissa tehdyssä kyselyssä 33 prosenttia kaikista vastaajista kertoi kohdanneensa vihapuhetta ainakin kerran viimeisen vuoden aikana. Vihapuhe oli määritelty kysymyksen yhteydessä. Luku on alhainen sillä vuodelta 2018 olevan artikkelin mukaan vihasisältöjä oli kohdannut 63 prosenttia (Savimäki ym. 2018). Kaikki kyselyssä erikseen kysytyt vähemmistöryhmät kohtasivat enemmän vihapuhetta kuin koko vastaajajoukko keskimäärin, seksuaalivähemmistöön kuuluvista sitä oli kohdannut jopa 74 prosenttia ja 34 prosentille se oli toistuvaa. Avovastausten mukaan vastaajien kohtaama vihapuhe oli usein rasistista tai kohdistettu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Yksittäisissä vastauksissa nousi esiin myös esimerkiksi joihinkin yksittäisiin julkisuuden henkilöihin kohdistettu viha. Kaiken kaikkiaan näyttäisi siis siltä, että verkkoon heijastuvat muun maailman ja elämän vinoutuneet valtarakenteet.

On kiinnostavaa pohtia, onko niin, että valtaväestöön kuuluvat lapset ja nuoret eivät tunnista vihapuhetta vai eikö se jää samalla tavalla mieleen. Tutkimuksissa on löydetty viitteitä siitä, että ihmiset, jotka pelkäävät kohtaavansa vihasisältöjä, kärsivät niistä enemmän. *Disquieted by Online Hate: Negative Experiences of Finnish Adolescents and Young Adults* -artikkelissa (Savimäki et al. 2018) nuorten ja nuorten aikuisten kokemuksista tehtiin huomio, että naisten, maahanmuuttajien, ihmisten jotka pelkäsivät joutuvansa verkkovihan kohteeksi sekä aiemmin verkossa jollain tavalla uhriksi joutuneiden negatiiviset kokemukset vihasisällöistä olivat vahvempia kuin muilla. Artikkelin mukaan verkkovihan vaikutukset ovat siis vahvempia niihin ihmisiin, jotka ovat jo muutenkin haavoittuvassa asemassa.

”Olen kuullut monia kertoja kun ihmiset puhuvat somessa erittäin rasistisesti, homofobisesti, transfobisesti ja seksistisesti. Olen aina vihannut ihmisiä jotka kiusaavat ja lietsovat muita ihmisiä heidän seksuaalisuuden, sukupuolen, ihonvärin tai uskonnon takia.” – Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja

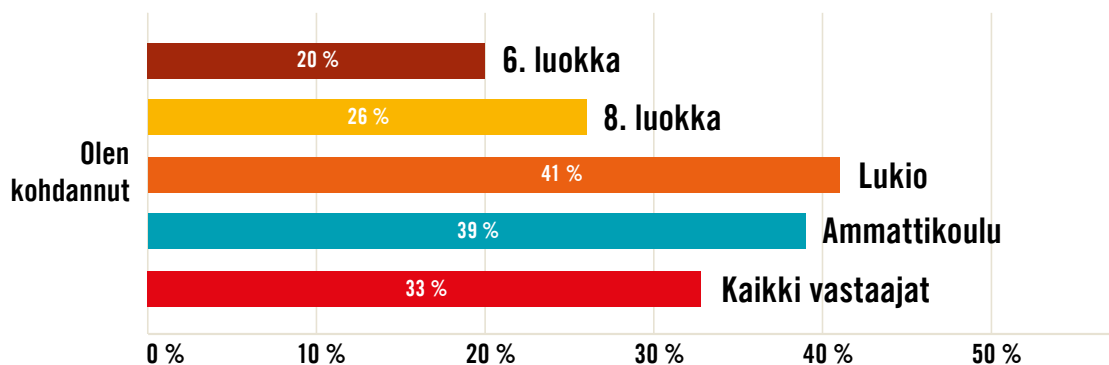
”Rasisma ja homofobiaa, herättää muumuussa vihaa ja ahdistusta. yleensä vain estän sellaiset ihmiset heti ja ilmoitan ylläpidolle. En lähde mukaan lietsomisesta huolimatta ellei joku toinen ole vihan kohteena.”

– Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja

”Netissä on valitettavasti paljon rasismia jota kohtaa siellä ja täällä. itse en puutu asiaan koska mitä enemmän heille antaa huomiota sitä enemmän he jatkavat häirintää” – Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja

Vihapuhetta on kaikki ilmaisu, jotka levittää, lietsoo, edistää tai oikeuttaa vihaa tai suvaitsemattomuutta jotain ihmisryhmää (esimerkiksi seksuaalisuuntautumisen, etnisen taustan, ihonvärin, uskonnon perusteella) kohtaan.

Oletko kohdannut tällaista netissä viimeisen 12 kuukauden aikana?

Lähde: Kouluissa jaettu kysely.

MILLAISIA VAIKUTUKSIA VERKON NEGATIIVISILLA ILMIÖILLÄ ON?

Kyselyiden vastausten mukaan suurimmalle osalle lapsista ikävät tapahtumat verkossa eivät aiheuta sen suurempia vaikutuksia, mutta moni kertoi olleensa ahdistunut joko tilanteessa tai jopa viikon sen jälkeen. Ikävät tapahtumat saattoivat myös tulla uniin tai aiheuttaa unettomuutta. Esimerkiksi väkivaltaiset videot mietityttivät jälkikäteen monia. ”Ahdistus” toistui avovastauksissa sanana paljon. Vastaajat kertoivat myös, että heidän käytöksensä verkossa saattoi ikävän tilanteen jälkeen muuttua varautuneemmaksi ja varovaisemmaksi esimerkiksi tuntemattomien ihmisten suhteen.

Myös muussa tutkimuksessa on käynyt selväksi, että verkossa tapahtuvilla asioilla on todellisia vaikutuksia. Plan Internationalin *Free to be online* -julkaisun mukaan neljäsosa kansainväliseen kyselyyn vastanneista tytöistä, jotka olivat kohdanneet hyväksikäyttöä verkossa, tunsivat itsensä fyysisesti uhatuksi.

Cyberbullying and children and young people’s mental health: A systematic map of systematic reviews -tutkimuksen mukaan verkkokiusaamisen on havaittu olevan yhteydessä lasten ja nuorten huonompaan hyvinvointiin, itsetuntoon, itsetuhoiseen käyttäytymiseen ja muihin vertaisvuorovaikutuksen haasteisiin. Mutta yhteys ei ole vain yhteen suuntaan, ja tilanteet eroavat toisistaan paljon.

”video pyöri päässäni ja ahdisti ja ällötti minua” – koulukyselyyn vastannut

”Tuntui siltä, että tein jotain väärin” – 6. luokkalainen koulukyselyn vastaaja

”Ahdisti yhden päivän muuta ei sen enempää” – 6. luokkalainen koulukyselyn vastaaja

”Olin tosi järkyttynyt siinä tilanteessa, muttei se jäänyt vaivaamaan kauaksi aikaa.”

– 8. luokkalainen koulukyselyn vastaaja

”Alkoi ahdistamaan ja tuli huono olo. Tämä kävi jokin aika sitten ja aina välillä se muistikuva tulee mieleen.”

– 8. luokkalainen koulukyselyn vastaaja

”Olin ahdistunut. Tapaus toi mieleeni seksuaaliset häirinnät, jotka minuun on kohdistunut ihan kasvotusten irl. Nykyään olen paljon varautuneempi ihmisille vastailussa.” – Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja

”Kokemukset eivät sinänsä ole vaikuttanut minuun millään tapaa. Tuollaisia tilanteita on jostain syystä tullut eteeni jo niin monta kertaa, että yritän vain unohtaa kaiken.” – 8. luokkalainen koulukyselyn vastaaja

MILLAISIA KEINOJA LAPSILLA ON PÄÄSTÄ YLI IKÄVISTÄ TAPAHTUMISTA?

Jos jotain ikävää oli verkossa tullut eteen, vastaajat eivät yleensä tehneet yhtään mitään. Asiasta saatettiin kuitenkin kertoa jollekin läheiselle, estää toinen käyttäjä (23 prosenttia kouluissa kerätystä vastauksista) tai ilmoittaa palvelun ylläpidolle (13 prosenttia). Rikosilmoitukseen asti tilanne oli edennyt vain muutamalla prosentilla.

Koulukyselyn perusteella lapset kertoivat ikävästä tapahtumasta jollekulle noin viidesosassa tapauksista. Yleensä he puhuivat tapahtumista kavereilleen ja vanhemmilleen. Kiinnostavaa oli, että kouluissa kerättyssä aineistossa ne vastaajat, jotka ilmoittivat kuuluvansa etnisyytensä tai kansallisuutensa puolesta vähemmistöön, kertoivat ikävistä tapahtumista jollekulle kaksi kertaa useammin kuin vastaajat keskimäärin.

Monesti kertomattomuudessa on varmasti ollut kyse siitä, että tapahtuma on ollut niin vähäinen, että sitä ei ole ollut tarvetta purkaa, mutta muitakin syitä, kuten häpeä, nousi avovastauksissa esiin. Toisaalta on tärkeä pohtia, puuttuuko lapsilta keinoja, tietoja ja kanavia keskustella ja ratkoa verkossa tapahtuvia asioita. Sekä koulussa että sosiaalisessa mediassa kerättyssä kyselyssä kerroimme Pelastakaa Lasten ylläpitämästä [Netari](#)-palvelusta, jossa hankalista asioista voi jutella luotettavan aikuisen kanssa.

”Olisin voinut sanoa äidilleni, mutta ei se ollut niin kauheaa että siitä olisi pitänyt kertoa, ainakaan minun mielestä. Käsittelin sen itse ja ajattelin että tuo halusi vain pahan mielen toisille.”

– Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja

”Puhuin kavereille ja he kertoivat omia kokemuksiaan ja ymmärsi, mutta muuta tukea en saanut enkä ole hakenut.”

– Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja

”Häpeä esti kertomasta” – Lukioikäinen koulukyselyn vastaaja

MAHDOLLISIA RATKAISUJA JA AVOIMIA KYSYMYKSIÄ

Kouluissa tehdyssä kyselyssä kysyimme, mitä mielestäsi voisi tehdä, jotta netti olisi turvallisempi paikka lapsille ja nuorille. **Kaikkein suosituin vaihtoehto keinoista (44 prosenttia kaikista vastaajista) oli, että pienet lapset eivät saisi käyttää nettiä ollenkaan.** Lähes neljäkymmentä prosenttia oli myös sitä mieltä, että auttaisi, jos vanhemmat ja huoltajat tietäisivät enemmän siitä, mitä lapset verkossa tekevät, lapset ja nuoret saisivat esimerkiksi koulussa tietoa siitä, miten toimia verkossa fiksusti ja verkkoalustojen pitäisi tarkemmin valvoa, mitä niillä julkaistaan. Sen sijaan esimerkiksi luokkien yhteiset pelisäännöt verkon käyttöön eivät tuntuneet vastaajista usein kovin tehokkaalta ajatukselta.

Lapsilla on oikeus suojeluun verkossa. Millaisia ratkaisuja ikävien tilanteiden ehkäisemiseen sitten on? Silloin tällöin mediassa tai muualla esitetään ikävien ilmiöiden ehkäisemiseksi esimerkiksi internetin ajokorttia (ks. esim. Ilta-Sanomat 28.5.2019 Miksei vihapuhetta ehkäistä internetin ajokortilla?) ja onkin tärkeää, että lasten ja nuorten digihyvinvointiin, verkkoturvallisuuteen sekä tunnetaitoihin myös digitaalisessa kontekstissa kiinnitetään laajasti huomiota ja niiden opettamiseen kehitetään uusia ratkaisuja. Lapsilla ja nuorilla pitää olla taitoja pitää itsestään huolta, puolustaa heikompia ja käyttäytyä itse kunnioittavasti.

Digitaalinen maailma on lähtökohtaisesti sellainen, että se luo lapsille riskejä. Esimerkiksi end-to-end-salaus ja anonyymiverkot antavat kaikenlaisille rikollisille uusia mahdollisuuksia, joista monet uhkaavat lasten turvallisuutta ja oikeuksia. Emme tiedä, millaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia sillä on, että lapset ja nuoret altistuvat polarisoivalle ilmapiirille. Sekä muutamat haastatellut nuoret että monet kyselyihin vastanneet olivat hyvin tietoisia sekä algoritmien että digitaalisten palveluiden koukuttavasta rakenteesta ja siitä, että omaan postausvirtaan valikoituu usein omaa mielipidettä ja asenteita vahvistavia sisältöjä.

Selvityksessä on keskitytty lähes pelkästään nimenomaan verkossa tapahtuviin ikäviin tapahtumiin. Emme esimerkiksi selvittäneet, millaisia vaikutuksia erityisen runsaalla digitaalisissa ympäristöissä olemisella on nuoriin. Ero muuhun elämään on kuitenkin nykyään monen nuoren ja aikuisenkin elämässä häilyvä, sillä niin suuri osa ihmissuhteistamme rakentuu jossain määrin teknologian välityksellä. Monilla lasten ja nuorten elämään aina kuuluneilla negatiivisilla ilmiöillä, kuten kiusaamisella, on nykyään myös digitaalinen muoto.

Kaiken kaikkiaan verkkohaittojen ehkäisytyössä keskeisiä asioita ovat tiedostava päätöksenteko verkossa, medialukutaito ja luottamuksellisen tiedonkulun varmistaminen lasten ja nuorten sekä heidän huoltajiensa ja viranomaisten välillä (Nikolovska 2020). Lapsilla on oikeus turvalliseen verkkoon, eikä se synny ilman yhteistyötä.

Ymmärrys riskeistä vaatii jatkossakin monisyistä analyysiä, eikä kaikkia lapsia ja nuoria voi käsitellä yhtenä joukkona. Kun uusia teknologioita kehitetään, on tärkeä arvioida vaikutuksia lasten oikeuksiin, hyvinvointiin sekä erilaisiin lapsiin.

”Alle kouluikäisille netti ei mielestäni ole. Alakoulussa pitäisi puhua netistä, riittävän aikaiseen. Nytten olisi liian myöhä ikäiselleni” – koulukyselyyn vastannut

”sanoisin että netin käyttö pitäisi tulla tutummaksi, ja tätä ei saisi salata vaan selvästi selittää kuinka haitallista se voi olla. Olen aina ollut sitä mieltä että opetus netin käyttöön on täysin naurettavaa, mutta tiedon antaminen netistä on minusta erittäin tärkeää. – koulukyselyyn vastannut

”Nettiahdistelun rikosilmoituksista pitäisi antaa enemmän tietoa sen toteuttamisesta.” – koulukyselyyn vastannut

”nettialustojen pitäisi keskittyä vakavampien videoiden/kuvien poistamiseen, kuin mitä nyt. (usein näkee, että videoi-

ta poistetaan, koska niissä puhutaan vahvoista mielipiteistä tai seksuaalisuudesta, joka on tärkeää, mutta väkivaltaiset ja häiritsevät videot saavat jäädä)” – koulukyselyyn vastannut

”Opettaa lapsille ylipäättään asioiden kohtaamisesta ja siitä että ahdistus on vain yksi yhtä tärkeä tunne muiden joukossa johon liittyvät asiat voi käydä läpi. Turha sitä nettiä on muuttaa tai pelätä. Ihmisten suhtautuminen asioihin on se ongelma.” – koulukyselyyn vastannut

AINEISTON KERÄÄMINEN, LASTEN OSALLISTAMINEN JA AINEISTON RAJOITUKSET

Netin pimeä puoli -nimellä vastaajille lähetetyn kyselyn kautta kerätty aineisto koostuu kahdesta hieman erilaisesta aineistosta, joita olivat kouluissa toteutettu kysely sekä sosiaalisen median kanavissa levitetty kysely. Kysymyksiä testattiin kohderyhmän kanssa suunnitteluvaiheessa ja kyselyn Netin pimeä puoli -nimikin keksi yksi mukana olleista lapsista.

Aineistot eroavat vastaajaprofililtaan toisistaan jonkin verran. Kouluihin levitetty kysely on esimerkiksi sukupuolen mukaan tasaisempi kuin sosiaalisen median kysely, jossa 70 prosenttia vastaajista oli tyttöjä. Lapset saivat vastata joko binäärisen sukupuolen, muun tai että he eivät halua määritellä tai vastata.

Koulukysely lähetettiin yhteensä noin 300 suomalaisen kouluun. Vastaajia koulukyselyllä oli 1031. Vastauksia kerättiin syys-marraskuussa 2020. Kyselyiden levittämisessä pyrittiin alueellisen kattavuuteen sekä siihen, että mukana olisi kouluja sekä kaupungeissa että maaseudulla. Ainakin joitain vastauksia saatiin kaikista muista maakunnista paitsi Keski-Pohjanmaalta. Koulut valittiin poimimalla ensin jokaisesta maakunnasta yksi suurempi kaupunki ja pienempi kunta, joihin kyselyt lähetettiin. Lisäksi kyselyä välitettiin opettajille kuntien opetuksen kehittämiseen tähtäävän Oppiva-verkoston ja jonkin verran olemassa olevien kontaktien avulla. Vastaukset ovat täysin anonyymejä emmekä tiedä, missä kouluissa kyselyyn on vastattu.

Kouluissa otettiin yhteyttä suoraan rehtoreihin, jotka välittivät kyselyä opettajille. Rehtoreille oli toimitettu pdf-versio kyselyn kysymyksistä sekä tiivis kalvosetti, jolla kyselyä toivottiin alustettavan luokissa. Lisäksi kouluille toimitettiin Pelastakaa Lasten tuottamaa materiaalia aiheen käsittelyyn muussa opetuksessa. Kouluissa teetetystä selvityksestä oli mukana kuudesluokkalaisia, kahdeksaluokkalaisia sekä lukion ja ammattikoulun ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoita.

Toinen kyselyaineisto kerättiin sosiaalisessa mediassa. Instagramissa kysely jaettiin Netari-palvelun tilillä, mutta vastaajia tuli vain 21. TikTokissa kyselyä levitettiin maksullisen mainoskampanjan avulla ja vastaajia tuli lyhyessä ajassa 864. Vastaajien kesken arvottiin palkinto. Analyysiin otettiin mukaan 12–17-vuotiaat vastaajat. Muokkasimme sosiaaliseen mediaan levitettävää kyselyä hiukan. Merkittävin muutos oli, että siirsimme taustakysymykset kyselyn loppuun ja kysyimme erikseen monista ikävistä tilanteista, joita verkossa voi kohdata. Koulukyselyssä oli vain yleinen kysymys liittyen siihen, onko vastaaja kohdannut vuoden aikana jotain netissä (esimerkiksi sosiaalinen media, pelit, viestittely, videot), joka olisi harmittanut, ahdistanut tai pelottanut häntä. Molemmissa kyselyissä pyysimme kuvailemaan jotain mieleen tullutta tilannetta ja mitä siitä seurasi avovastauksessa. Tavoitteena oli saada lasten oma ääni kuuluviin. Kyselyissä oli mahdollisuus antaa palautetta ja kertoa, miltä sen täyttäminen tuntui. Palautteessa saimme kehuja, kiitoksia, kritiikkiä ja parannusehdotuksia.

Kyselimme molemmissa kyselyissä vastaajien taustasta ja elämäntilanteesta suhteellisen laajasti. Syytä tälle oli kaksi. Ensinnäkin halusimme taata erityisesti koulukyselyssä mahdollisimman tasaiset ja kattavat vastaukset eri ryhmistä, jotta voimme arvioida tulosten edustavuutta. Toiseksi etsimme niitä tekijöitä vastaajien taustassa, jotka saattaisivat yhdistyä siihen, että lapsi on kokenut verkossa jotain ikävää. Vastaavasti halusimme selvittää myös suojaavia tekijöitä.

Korrelaation todistaminen haittojen ja johonkin tiettyyn ryhmään kuulumisen välillä vaatisi toki lisäselvi-

tyksiä. Vaikka eri tavoin marginalisoituihin ryhmiin kuuluvien lasten elämään näyttäisi kaikkia vastaajia enemmän kasaantuvan myös verkon haittailmiöitä, mekanismit niiden kasaantumiseen eivät ole selviä.

Syvensimme laadullista aineistoa myös viidellä semistrukturoidulla haastattelulla. Nuorin haastateltava oli 12-vuotias ja vanhin 17-vuotias. Mukana oli tyttöjä ja poikia sekä lapsia, joiden taustassa tai elämäntilanteessa oli asioita, jotka saattoivat liittyä erityisen haavoittuvaan tilanteeseen. Haastattelut kestivät 30–60 minuuttia.

Kyselytutkimuksella on omat rajoitteensa. Olemme vastaajien – jotka tässä kyselyssä olivat lapsia – muistin ja kysymyksen tulkinnan varassa. Ikähaitari vastaajissa oli kuutisen vuotta, joka on lasten kohdalla merkittävä ero. Vaikka kysymyksiä testattiin valmisteluvaiheessa kohderyhmällä, palautteessa oli muutama kommentti, että niitä oli vaikea ymmärtää. Koulukyselyä leimasi varmasti jossain määrin pakollisuus osana koulutyötä, kun taas sosiaalisessa mediassa levitettyyn kyselyyn valikoituivat todennäköisesti vastaajiksi he, joita teema kiinnosti.

LÄHTEET

- Alanko, Katarina (2014) Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Ruotsista suomentanut Olavi Kaljunen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 146, verkkojulkaisuja 72 & Seta, Seta-julkaisuja 23. Helsinki: Nuorisotutkimusseura
www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisut/verkkokauppa/verkkojulkaisut/361-Sateenkaarinuoret
- Bjereld, Y., Daneback, K., Löfstedt, P., Bjarnason, T., Tynjälä, J., Välimaa, R., & Petzold, M. (2017). Time trends of technology mediated communication with friends among bullied and not bullied children in four Nordic countries between 2001 and 2010. *Child, Care, Health and Development*, 43(3), 451–457.
<https://doi.org/10.1111/cch.12409>
- Hietajarvi, L., Seppä, J. & Hakkarainen, K. (2016). Dimensions of adolescents' socio-digital participation. *Qwerty-Open and Interdisciplinary Journal of Technology, Culture and Education*, 11(2), 79–98.
<http://www.ckbg.org/qwerty/index.php/qwerty/article/viewFile/241/231>
- Hietajarvi, L. (2021). Verkon vaarat. Teoksessa Tiedeneuvonnan kehittämishanke Sofi (toim.), Ilmiökartta: digitalisen median vaikutukset lapsiin, nuoriin ja ikäihmisiin, 60–65
https://acadsci.fi/sofi/wp-content/uploads/Verko_vaarat_Ilmiokartta_Sofi_2021_Hietajarvi.pdf
- Juusola, A., Simola, T., Tasa, J., Karhu, E. & Sillfors, P. (2021). Grooming lasten silmin. 11–17-vuotiaiden lasten ja nuorten kokemasta groomingista netissä. *Pelastakaa Lapset*
www.pelastakaalapset.fi/groominglastensilmin
- Kohvakka, R. ja Saarenmaa K. (2021). Vihapuhe, nettikiusaaminen ja häirintä koskettaa erityisesti nuoria 9.3.2021 <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/vihapuhe-nettikiusaaminen-ja-hairinta-koskettaa-erityisesti-nuoria/>
- Kwan, I., Dickson, K., Richardson, M., MacDowall, W., Burchett, H., Stansfield, C., Brunton, G., Sutcliffe, K. & Thomas, J. (2020). Cyberbullying and children and young people's mental health: A systematic map of systematic reviews. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 23(2), 72–82.
<https://doi.org/10.1089/cyber.2019.0370>
- Laitinen, H., Valoaho S., Kylmälahti, M. & Vaaranen-Valkonen, N. (2018). Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa. *Pelastakaa Lapset*
https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2018/08/31131602/Sexting_raportti_web-002.pdf
- Madigan, S., Ly, A., Rash, C. L., Van Ouytsel, J., & Temple, J. R. (2018). Prevalence of multiple forms of sexting behavior among youth: A systematic review and meta-analysis. *JAMA pediatrics*, 172(4), 327–335.
<https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2017.5314>
- Nikolovska, M. (2020). The Internet as a Creator of a Criminal Mind and Child Vulnerabilities in the Cyber Grooming of Children. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto (diss.).
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7963-8>
- October, M. (toim.) Työpöytä 28/2018 Lasten, nuorten ja aikuisten kokemuksia väkivallasta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kysely- ja väestötutkimusten tuloksia
- Plan International (2020) Free to Be Online? State of the World's Girls
<https://plan-international.org/publications/freetobeonline>

Savimäki, T., Kaakinen, M., Räsänen, P., & Oksanen, A. (2018). Disquieted by online hate: Negative experiences of Finnish adolescents and young adults. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1–15

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., and Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. *EU Kids Online*.
<https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01ofo>

Suttila, M. (2021). Non-toxic Pelikasvatusta kotona ja nuorisotyössä. Helsingin kaupunki. Kulttuuri ja vapaa-aika / Nuorisopalvelut <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/KuVa/julkaisut/NonToxic251120.pdf>

THL. Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019 Tilastoraportti 33/2019, 17.9.2019.

United Nations (2021). Committee on the Rights of the Child. General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment

Quadara, A., El-Murr, A. & Latham, J. (2017). The effects of pornography on children and young people: An evidence scan. (Research Report). Melbourne: Australian Institute of Family Studies

Yurieff, K. TikTok says suicide video was part of 'coordinated attack'
<https://edition.cnn.com/2020/09/22/tech/tiktok-suicide-video-update/index.html>

Pelastakaa Lapset

Pelastakaa Lapset ry on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton, vuonna 1922 perustettu kansalaisjärjestö, joka edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa ja maailmalla.

pelastakaalapset.fi